
În România Mare.

Contribuții documentare referitoare la situația județului Bistrița-Năsăud

Adrian ONOFREIU

Cuvinte cheie: România Mare, județul Bistrița-Năsăud, administrație, notari comunal, agricultură, învățământ, căi de comunicație.

Schlüsselworte: Grossrumänien, Kreis Bistrita-Năsăud, Verwaltung, kommunale Notare, Landwirtschaft, Bildung, Verkehrswege.

După 4 ani de conflict, susținut și prin jertfa supremă a multora din locuitorii comitatului (de atunci) Bistrița-Năsăud, a apărut „soarele dreptății” și în acest areal geografic. Sfârșitul războiului, traumele care le-au suferit atât cei în uniformă militară, cât și cei din „spatele frontului” au conturat speranța într-o lume mai bună. Iar pentru Transilvania, direcțiile de evoluție au fost cuprinse în principiile „Declarației Marii Adunări Naționale de la Alba-Iulia”, din 1 decembrie 1918.

Marcate profund de marele cataclism, comunitățile etnice din nou denumitul *județ* Bistrița-Năsăud au căutat să se poziționeze cât mai favorabil în contextul reșezării lumii postbelice. Nu întâmplător, membrii uneia, majoritari aici – românii – clamau drepturi depline de care nu au avut parte în trecut, pe când altele – reprezentând în principal sașii și maghiarii – căutau un nou model de „acomodare” la aceste realități.

Instalarea noilor autorități române a cunoscut și aici un parcurs sinuos¹, de multe ori fragmentat de cutumele din trecut. Până și românii invocau „mitul bunului împărat”, marcant pentru generațiile anterioare războiului, crescute și formate în acest ambient². Iar „preluarea imperiului” – formulă atât de familiară în epocă – s-a derulat cu multe animozități și asperități, definite de rezistența la schimbare, determinată de statutul incert al provinciei în primii ani post-conflict³.

Dar, cu piedici și stimuli, cu atitudini, acțiuni/reacțiuni ale principalilor „actanți”, traseul spre integrarea în noul stat unitar român și-a urmat parcursul firesc/legic.

Au contribuit la aceasta, în primul rând, mecanismele impuse de autoritățile statului național unitar român în perioada imediat următoare, mai ales în domeniul administrației, „pilon” al transformărilor dorite și așteptate de românii majoritari⁴. La acest segment s-a adăugat și parcursul societății românești interbelice din

1 Vezi pe larg, la Victor Moldovan, *Memoriile unui politician din perioada interbelică*, vol. I, ediția a II-a revăzută și adăugită, editori, Mircea Gelu Buta, Adrian Onofreiu, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2015, pp. 72-78.

2 Definitorii pentru aceste trăsături atitudinale sunt memoriile unui „actor” al evenimentelor; vezi Andreea Salvan, „Pavel Tofan – Memorii din 1918”, în *Bistrița 90 de ani de la Marea Unire*, Bistrița, Ed. Barna', 2008, pp. 69-108.

3 Adrian Onofreiu, „1918 – O lume în schimbare”, în *Revista Bistriței*, XXII, 2008, pp. 349-363; Idem, „Mărturii documentare referitoare la relațiile minoritate/majoritate la Bistrița în primii ani după Unirea din 1918”, în *Revista Bistriței*, XXVI, 2010, pp. 431-441.

4 Vezi pe larg, proiectul general la Adrian Onofreiu, „Un proiect de „regionalizare” a României din anul 1921”, în *Anuarul Arhivelor Mureșene*, serie nouă, nr. II (VI), 2-13, pp. 185-214, aspecte particulare pentru județul Bistrița-Năsăud; Idem, „Un proiect de regionalizare a României din anul 1921. Cazul județului Bistrița-Năsăud”, în *Revista Bistriței*, XXVIII, 2014, pp. 288-298; pentru structuri administrative locale, Idem, „Petiționarism năsăudean. Memoriu pentru noua organizare administrativă”, în *Astra*, I (VIII), nr. 2 (28), decembrie 2013, pp. 72-78; Idem, „Un proiect de regionalizare administrativă din 1921. Cazul plasei Rodna”, în *Cetatea Rodnei*, XI, nr. 22, aprilie 2014, pp. 5-9; Idem, „Un proiect de regionalizare a României din anul 1921. Cazul plasei Bârgău”, în *Anuarul Bârgăoan*, V, nr. 5, 2015, pp. 108-112.

reședința județului, orașul Bistrița⁵, ca și noile structuri administrative introduse treptat, prin legi în acest domeniu⁶.

Rezultatul pentru perioada de până la unificarea administrativă din 1925 s-a concretizat și pentru județul Bistrița-Năsăud în efortul de „acomodare” la noile realități. Influențată de reglementări legislative, evoluția s-a înscris pe traiectul general al integrării în statul unitar român.

De aceea, documentele – *inedite* – pe care le prezentăm în continuare relevă o parte din acest efort. Deși ele sunt prezentate *cronologic*, definesc câteva domenii importante.

Domeniul administrativ cuprinde rapoartele/sintezele unor instituții locale: Primăria orașului reședință a județului Bistrița⁷ și cele două structuri administrative locale, plasele Beșineu⁸ și Năsăud.

Chiar dacă pentru entitățile enumerate mai sus sunt comune elemente referitoare la situația administrativă, starea civilă, situația sanitară, sanitar-veterinară, economie, drumuri/căi de comunicație, industrie/brevete de meserii, fiecare dintre documente ne relevă și aspecte particulare, specifice fiecărei instituții care l-a elaborat.

În cazul Primăriei Bistrița, „raportul pe perioada 1 martie-1 octombrie 1920” consemnează, ca și „tușee” locale, „grevele” ucenicilor frizeri (14 august) și metalurgiști (septembrie), „în baza articolului de lege nr. XVIII/1884”, aplicarea „legii de evacuare” – determinată de criza locuințelor – neplata chiriilor pentru cazărmile proprietăți ale orașului „de la începutul revoluției”, situația aplicării reformei agrare – prin sistemul arendărilor forțate.

În cazul raportului plasei Beșineu, decelăm atribuțiile principale ale acestei structuri administrative, mai bine organizată, referitoare la administrație, competențe administrative: situația economică, edificări, alimentație publică, recrutări, colecte în scopuri caritabile, abonamente la publicații oficiale, încasarea taxelor și impozitelor comunale, județene și cele datorate statului, controlul administrației, acte de stare civilă, starea sanitară: industrie, agricultură, comerț, starea social-culturală, aplicarea reformei agrare/arendările forțate, protecția socială, poliția rurală – exercitată prin paza de noapte a locuitorilor, comerț și aplicarea contravențiilor pentru delictes silvice și a celor referitoare la paza „câmpului”.

Raportul plasei Năsăud relevă, ca și trăsătură generală, faptul că „administrația generală tot suferă de urmările războiului, de „lipsa personalului suficient și corespunzător”, acuză atitudinea secretarilor comunali, care „se uită mai tare după lucrurile particulare, decât după rezolvarea agendelor oficiale”, presiunea „lucrărilor oficiale”, presiunea „urgitărilor nenumărate”, moralitatea „afectată în urma războiului, folosința banilor publici „pentru trebuințe private, ca și cum ar fi case de împrumut, din care se ridică sume de bani, *fără nici un document, când au lipsă de bani*”, dorința de „a schimba corporațiunile”, lipsa podurilor pentru căile de comunicație, fapt determinant în starea rea a comunicației pe drumul județean Salva-Năsăud, „încât comunicațiunea, chiar cu povară, în timpuri ploioase, e imposibilă”, iar pe drumul de stat Beclean-Moisei, între Salva-Fiad, „comunicațiunea este împreunată în cel mai mare grad”.

Sinteza situației județului, cuprinsă în raportul inspectorului general administrativ Ștefan Cucerva relevă o situație relativ bună, expresie a „autorității” care a elaborat documentul, cât și a necesității elaborării unui act oficial „pe linia” celor care guvernau.

Memoriul notarilor comunali – elaborat în numele Reuniunii Centrale a Notarilor și Sub-notarilor comunali din Transilvania și asumat de funcționarii din județul Bistrița-Năsăud – revendică perpetuarea autonomiei administrative, păstrarea funcției notarului comunal, organizarea comunelor rurale „numai dacă au mijloace pentru administrare”, iar dacă nu, organizarea în „centre de populație pentru susținerea unei administrații cercuale”, precizarea atribuțiilor jandarmeriei rurale și, în final, lărgirea atribuțiilor notarului comunal, funcție care urma să fie scoasă de sub influența factorilor politici.

Sinteza a fost completată de prezentarea situației din domeniul agricol, a învățământului și a situației căilor de comunicații.

5 Idem, „Naționalism și etnicitate la Bistrița în perioada interbelică”, în *Revista Bistriței*, XXIX, 2015, pp. 204-217.

6 Ioan Bâca, Adrian Onofreiu, „Evoluția administrativă a județului Bistrița-Năsăud”, în *Ibidem*, XX, 2006, pp. 340-371; Idem, „Modele comparative de organizare administrativă a județului Bistrița-Năsăud”, în *Studii și cercetări etnocolturale*, 16, 2011, pp. 451-476.

7 Document redactat în limba germană, spre deosebire de cel al Preturii Plasei Beșineu, redactat în limba română. De altfel, până în anul 1924 *protocoalele de ședințe ale comunității orășenești au fost scrise exclusiv în limba germană*, între 1924-1925, bilingv și abia din anul 1926, numai în limba oficială a statului român; vezi și la Adrian Onofreiu, „Naționalism și etnicitate ...”, nota 12, p. 206.

8 Denumirea veche pentru localitatea de reședință, Viișoara.

Peste tot, o imagine de ansamblu a integrării și a județului Bistrița-Năsăud în statutul României Mari interbelice.

Documentele au fost ordonate cronologic, iar pentru aprofundarea ariei informaționale, am intervenit prin completări și referințe bibliografice în notele de subsol.

1.

Nr. 65.640/1920

Prea înaltului, domnului prefect

În urma înregistrărilor verbale din data de 05.11.1920, subsemnatul, Consiliu al orașului și-a dat acordul asupra consemnării celor mai importante evenimente petrecute în oraș în perioada 01.03-31.10.1920, respectiv:

Raport

S-au efectuat următoarele:

I. De ordin militar:

În 25 și 26 mai a anului în curs, s-au efectuat recrutări regulate a celor născuți în anii 1897, 1898 și 1899.

- dintre cei 144 înregistrați în anul 1897, s-au înrolat 19;
- din cei 132 născuți în anul 1898, s-au înrolat 20;
- dintre cei 157 cu anul de naștere 1899, s-au înrolat 59.

În 29 octombrie a anului curent a urmat centralizarea listelor cu situația aferentă anului 1921.

Din 23 octombrie și până în 30 octombrie inclusiv a anului curent s-au efectuat controale asupra celor îndatorați la recrutare, în cazul unor pericole, asupra celor născuți în perioada 1880-1896, inclusiv.

II. De ordin comercial.

În perioada 1 martie-31 octombrie a anului curent au fost emise 109 certificate comerciale și 11 autorizații de concesiuni, s-au înregistrat 106 ucenici în registrul de ucenici, și s-au emis 28 de cărți de muncă. Numărul redus al cărților de muncă se explică prin faptul că, de câteva luni nu se pot găsi astfel de documente. În cazurile urgente au fost emise ca și înlocuitoare, certificate provizorii.

Cu scopul de a comanda cărți de muncă a fost prezentat subprefectului raportul nr. 425/1920, raport întocmit pe baza decretului ministrului de Comerț, nr. 48.665/1884.

În ultima vreme a fost vizibilă în rândul asistenților comerciali străduința de a încheia cu angajatorii lor contracte colective de muncă, astfel încât, asistenții au fost ajutați faptic de Organizația Profesională Centrală a Social-Democraților din Cluj. Ca urmare a circumstanțelor, alianța muncitorilor devine tot mai puternică, astfel încât în ziua de azi un număr mare de meseriași activi în Bistrița sunt membrii al Asociației Profesionale a Social-Democraților.

Contracte colective de muncă au încheiat până în prezent frizerii și brutarii, fiind în discuție și situația metalurgistilor.

În concordanță cu aceste mișcări au apărut și cele două proteste, manifestate în ultima perioadă. În 14 august a anului curent au intrat în grevă ucenicii de frizeri, conflict aplanat însă în baza paragraful 163 a legii XVIII a Curții de Arbitraj, convocat în 1884; astfel ucenicii de frizeri și-au reluat activitatea.

La sfârșitul lunii septembrie a anului curent au intrat în grevă și metalurgistii. Și în acest caz s-a convocat Curtea de Arbitraj, pe baza legii XVIII din 1884, însă, între timp, legea grevei nu a putut fi pusă în aplicare, deoarece aceasta se raporta doar la întreprinderi mai mari, cu cel puțin 10 angajați. Prin intermediul inspectorului regional Gheorghe Enescu s-a ajuns la o conciliere provizorie. Această problemă este actualmente în negociere la Casa Județeană de Asigurări Sociale, aceasta din urmă având sarcina de a rezolva această problemă.

III. Alegerile.

În 3 iunie anul curent s-au desfășurat alegerile pentru deputați, iar în 6 iunie a.c., pentru senatori. Deoarece nu s-au prescris completări în listele electorale, alegerile s-au realizat pe baza listelor din anul trecut, totul decurgând în liniște, fără incidente.

În ultimele zile a lunii octombrie s-a realizat centralizarea statistică a datelor electorale. Aceste activități sunt în curs de procesare, termenul de oficializare a acestora nefiind încă stabilit.

IV. Activități de construcții.

Cele mai importante lucrări în domeniul construcțiilor realizate în perioada 1 martie-30 octombrie 1920, de către Biroul de Construcții al orașului sunt:

1. Transformarea spitalului vechi de holeră în *Curte agrară*. Chipurile, în aceasta nu vor fi adăpostite doar animalele de tracțiune ale orașului, ci vor găsi adăpost permanent în această curte și animalele tată, respectiv aici se vor depozita și proviziile cu caracter economic. Acestea vor fi sub conducerea și sub supravegherea agenților economici, și a îngrijitorilor de taurine din oraș. Costurile acestei renovări s-au ridicat la 45.000 de coroane.

2. Lucrări de consolidare a malurilor cu scopul protejării instalațiilor superioare de alimentare cu apă, prin construirea a 5 plăci de beton (1 anul trecut, 4 în acest an), cu costuri de 40.000 de coroane.

3. Lucrări de consolidare a malurilor cu scopul de a proteja casele din strada Siechferberg⁹ precum construirea unei plăci de beton pe malul stâng al Bistriței. Costurile au fost de 10.000 de coroane.

4. Lucrări de renovare a liniei de telefonie în zona de izvor, prin lucrări de sprijinire a stâlpilor în stare deteriorată, întinderea firelor și repararea aparatelor cu grad ridicat de uzură. Costurile au fost de 6.000 coroane.

5. Realizarea unui proiect ce vizează amenajarea unui canal de presiune (între digul de sus și măcelărie), în vederea transformării hidroenergiei în uzina electrică și valorificării acesteia în mod economic. Planul acestei amenajări a fost elaborat în Biroul de Construcții al orașului.

6. Elaborarea unui proiect în vederea valorificării hidroenergiei dintre Podul Jelnei și uzina electrică, cu același scop ca și cel prezentat la punctul 5. Acest proiect a fost realizat de firma Gaertner cu aprobarea Biroului de Construcții.

7. Construirea unei vămi provizorii pentru locuitorii din Jelna, cu un buget de 19.000 de coroane, însă sectorul privat în domeniul construcțiilor a fost foarte limitat.

Alături de micile renovări, s-a construit doar o singură clădire nouă, o casă familială pe strada Bahngasse/Gării, destinată inginerilor de la CFR Schmidt și Schwalm.

De remarcat sunt și disfuncționalitățile existente în domeniul transporturilor, respectiv prețurile ridicate, în general.

V. Aplicarea legii de evacuare.

Una dintre cele mai importante probleme o reprezintă cea a crizei locuințelor, datorată fenomenului de supra-populare, ca o urmare a războiului, fiind ignorate toate cererile, impunându-se piedici invincibile în soluționarea acestora. Desigur, doar un sprijin din partea statului către sectorul construcțiilor ar fi fost în măsură să realizeze anumite schimbări.

Desigur, prin intermediul legilor de evacuare, s-a aranjat înlăturarea celor imigrați, respectiv atribuirea unor locuințe celor din domeniul militar și funcționarilor publici.

Totuși executările au creat mari dificultăți, astfel încât în ciuda muncii și efortului depus nu se poate prezenta nici în ziua de azi o reușită tangibilă.

Pe baza legilor de evacuare și a decretului ministrului de Interne nr. 5776/1920 s-au înființat:

- Oficiul de control al locuințelor;
- Oficiul de evacuare;
- Oficiul de locuințe.

La *Oficiul de Control* s-a realizat declararea locuințelor.

Oficiul de Evacuare și-a început activitatea pe baza unei liste obținute de la poliție, ei fiind pregătiți să evacueze, pe baza art. II din lege, familiile din listă.

Toate deciziile luate au fost contestate prin recurs. O parte din aceste hotărâri sunt încă la *Comisia de Evacuare* pentru o a doua soluționare judecătorească, în timp ce cealaltă parte a acestora, fiind deja soluționată în a doua instanță. Cu toate acestea nu s-a eliberat nicio locuință, nefiind pusă niciuna la dispoziția *Oficiului de locuințe*, deoarece prin decretul ministrului de Interne nr. 56.640/1920, posibilitatea de evacuare, în adevăratul sens, a fost limitată. Astfel, *Oficiul de locuințe*, devine neputincios în fața crizei de locuințe și nu face față numeroaselor cereri.

Toate aceste activități au necesitat timp și mult efort, îndeosebi pe cheltuiiala demersurilor oficiale, din partea demnitarilor orașenești cărora le-au fost încredințate.

Și totuși cele trei oficii sus menționate, care oricum trebuiau să fie într-o strânsă relație, ar fi contribuit substanțial la ușurarea și simplificarea acestor activități complexe, dacă nu ar fi lucrat separat, ci ar fi fost unificate într-un centru comun, cu un singur șef, astfel încât activitățile lor să fi fost dirijate dintr-un singur centru comun, de unde să le fi fost atribuite sarcinile, după modelul care funcționează deja la Cluj.

9 Azi Codrișor.

VI. Emigrarea.

Se poate identifica, ca un fenomen aparte, faptul că au fost eliberate multe certificate de competență, cu scopul obținerii unui pașaport extern. În majoritatea cazurilor, inițial era necesar stabilirea competențelor, chiar dacă în pașaport nu era prevăzută o astfel de rubrică. Ar fi trebuit să se renunțe la modelul unui astfel de certificat cu scop mai sus menționat, fiind de ajuns o adevăriniță emisă și completată de autoritatea de poliție, cu specificarea domiciliului a persoanei în cauză, neexistând astfel niciun impediment la eliberarea unui pașaport.

VII. De ordin financiar.

Starea financiară a orașului în acest an, date fiind circumstanțele existente, a fost dezolantă, deoarece acesta nu a intrat în posesia banilor proveniți din taxele locale, din următoarele motive:

1. De la începutul revoluției și până în zilele de azi orașul nu a primit chiriile pentru cazărmi, ceea ce prezintă un deficit anual în bugetul orașului în quantum de 75.000 de coroane (după modelul vechi de calcul și la nivelul foarte scăzut al chiriilor);

2. Prin decretul guvernamental Nr. 13170/1919 au fost reglate, începând cu 1 iunie 1919, veniturile funcționarilor din oraș, iar diferențele dintre veniturile vechi și cele noi trebuiau acoperite sub forma unui premiu de stat. În anul 1920 s-a enunțat printr-un decret guvernamental faptul că, statul acoperă doar diferențele salariale și de cazare a funcționarilor încadrați în grupe, timp ce diferențele celorlalți angajați ai orașului vor fi suportate de oraș. Astfel acest fapt prezintă orașului o pierdere, în valoare de mii de coroane, fapt neluat în calcul la evaluarea municipală, având la bază decr. Guvern. 13170/1919, în urma căruia orașul a întâmpinat dificultăți.

În final, se menționează ideea, că datorită reglementărilor valutare situația funcționarilor s-a înrăutățit în așa măsură încât activitatea oficiului poate fi asigurată numai printr-un ajutor temeinic și rapid.

VIII. Administrarea trezoreriei.

Prin trezoreria locală au intrat în anul 1920, până în 1 noiembrie:

- din impozitul statului/ național, 61.3331 coroane și 99;
- din impozitul de patrimoniu/pe clădiri, 135.778 coroane și 50;
- din impozitul de război, 229.545 coroane și 83;
- din taxa pentru drumurile comitatense și taxa de telefonie, 27.984 coroane și 83;

în total: 1.006.640 coroane și 42.

Suma sus amintită a fost direcționată deja către *Oficiul Local de Dare*.

Casa orașenească a devenit pentru o parte a populației locul de schimb a bancnotelor coroană. S-au realizat tranzacții de peste 18.000.000 (optsprezece milioane) de coroane, însă s-au plătit numai 3.700.000 de lei, iar pentru restul sumei s-au eliberat chitanțe. Astfel în urma acestor schimburi valutare s-a constatat un deficit de bani, ceea ce a îngreunat activitățile de colectare a impozitelor și taxelor. Acest deficit total a generat greutăți majore atât în rândul încasărilor cât și în rândul gestionării banilor.

IX. Cauze de sănătate publică.

Din punct de vedere sanitar sau al igienei nu s-au înregistrat incidente deosebite. Starea de sănătate a populației civile din oraș, în perioada de referință, a fost satisfăcătoare.

În rândul bolilor infecțioase s-au însemnat în luna martie mai multe cazuri de gripă, iar în lunile de vară câteva cazuri de dizenterie, fără a se ajunge însă în nici unul dintre cazuri la o stare de epidemie. Îmbolnăvirile individuale au prezentat o evoluție benignă. Rata îmbolnăvirilor infecțioase a fost mult mai redusă față de aceeași perioadă a anului trecut.

X. Cauze veterinare.

O sarcină importantă a direcției veterinare a fost eliberarea, fără a cere voie, a cailor, porcilor și a carelor din curtea abatorului orașenesc, de lângă Divizia 16.

În locul măcelarului Sponer, la sfârșitul lui octombrie, a fost angajat Czegoi Pastor Mihaly.

S-au sacrificat: 72 bivoli; 38 tauri; 122 boi; 273 vaci; 230 vite tinere; 530 viței, în total, 1265 capete. 1233 oi; 4826 miei; 479 porci;

Întreținerea clădirilor din zonele cu apă necesită multă osteneală.

În afară de febra aftoasă și scabie în rândul cailor, precum și a câtorva cazuri de rabie, în oraș nu s-au înregistrat alte boli contagioase în rândul animalelor.

Activitatea de analiză a cărnii din măcelăria orașului a fost asigurată de doctorul veterinar al orașului Friedrich Konnerth. Activitățile tuturor veterinarilor din oraș au fost coordonate de inspectorul veterinar Alexandru

Székely, iar medicului veterinar din cercul Viișoara, Ignacz Bolgár i-au fost încredințate cazuri doar sub conducerea veterinarului din oraș.

XI. Matricula de stare civilă.

Fapt important ce se poate remarca în cadrul *Matriculei de Stare Civilă* este epuizarea totală a tipizatelor, în special a celor necesare pentru extrasele din registrele de stare civilă (nașteri-căsătorii-decese), urmate de proto-coalele de recrutare. Chiar dacă au fost solicitate domnului subprefect, chiar dacă directorul acestui oficiu le-a comunicat verbal subsemnaților din Cluj faptul că, tipizatele zac în Sibiu și este necesară doar ridicarea acestora, ele nu au fost trimise la oficiu. Ceea ce a împiedicat funcționarea oficiului este și în continuare faptul că acest oficiu nu dispune de o clădire proprie. În fiecare sâmbătă activitățile trebuie suspendate din cauza ședinței consiliului local. Pe lângă acest fapt, în celelalte zile, în timpul programului de lucru se țin și licitații, ședințe de comisii, alte ședințe, înregistrarea celor recrutați etc., astfel încât activitatea oficiului este întreruptă pentru mai multe zile în șir.

XII. Aprovizionarea.

Aprovizionarea populației cu cele mai importante produse de bunuri și de nevoi nu se poate urmări în mod corespunzător, aceasta ducând lipsă îndeosebi de făină și zahăr, deoarece achiziționarea și transportul acestora a ridicat mari probleme. Trebuie menționat carența existentă atât în domeniul transporturilor, îndeosebi a lipsei de vagoane și locomotive, cât și din sistemul de transfer, respectiv în rândul bacșișurilor. De exemplu, un transport de 25 de vagoane de grâu a venit de la Caracal până în Bistrița de la sfârșitul lui mai și până la începutul lui august, deoarece acesta nu a fost uns¹⁰ destul.

Un alt moment important din sfera alimentației publice a fost momentul fixării prețurilor maxime din luna septembrie a anului în curs, pentru unele alimente și articole de primă necesitate.

Populația noastră a avut o poziție rezervată vizavi de asemenea intervenții oficiale directe, și a arătat în mod repetat că astfel de intervenții brutale au ca urmare efectul contrar celui dorit.

Atâta timp cât nu este permisă vânzarea, cumpărarea și transportul liber a cerealelor, făinii și al articolelor de primă necesitate, respectiv concurența este reglată de prețurile de vânzare și cumpărare, deficiența semnalată în domeniul transporturilor nu se va atenua, și nu se poate aștepta o îmbunătățire în privința alimentației publice. Astfel se va cere autorităților superioare intervenirea și înlăturarea acestor deficiențe stânenitoare din calea bunăstării transporturilor și a populației.

În perioada 1 aprilie-31 octombrie au fost împărțite populației 31 de vagoane de grâu, 10 vagoane grâu de făină și 5 ½ vagoane zahăr, 36 vagoane de porumb.

XIII. Direcția Silvică.

O problemă importantă este cea legată de achiziționarea lemnului de foc. Majoritatea populației se plânge de prețul ridicat pe piață al lemnului de foc, mulți neputând plăti acest preț ridicat. Din acest motiv se adresează orașului în vederea obținerii unui ajutor, respectiv de obținerea lemnului de foc direct din pădure, fie prin cărușie, fie adaptând modelul comunităților în care anual suprafețele de pădure destinate tăierii sunt împărțite în parcele mai mici și cedate populației.

Pentru introducerea acestui sistem ar fi fost mai bine cesionarea lemnului de foc din pădurile comunitare aflate sub autoritatea direcției silvice, la un preț moderat, deoarece orașul a dispus de o suprafață redusă de pădure.

Chiar dacă în urma măsurilor severe ale conducerii au scăzut cazurile de defrișări, numărul daunelor din păduri este mai mare față de anii anteriori.

Afacerile.

Pe baza însemnărilor nr. 5546/1920 se va prezenta în ceea ce urmează raportul din domeniul comerțului:

1. În anul 1920 s-au depus la autoritățile orașenești 6.609 dosare de afaceri, din care s-au soluționat 6.387, rămânând în urmă, 222.
2. În același timp au intrat la direcția de protecția copilului 632 de cereri, din care s-au soluționat 624, rămânând în lucru, 8.
3. Din situațiile militare nu este nimic de raportat.
4. În perioada 1 noiembrie 1920-până azi s-au emis 32 de certificate comerciale și 7 de concesiune.
5. Pedepsele de disciplină și ordine din 1920: 100 coroane, din care încasate, 100 de coroane.
6. Nu s-au consemnat incidente majore.

¹⁰ Aici, în sensul că nu au fost date comisioane autorităților competente.

7. Orașul și-a acoperit cheltuielile din veniturile proprii, la care s-au adăugat alături de contribuțiile comunității, în procent de 90 %, în quantum de 198.000 coroane.

8. Din 1 mai 1920 și până azi s-au înregistrat boli infecțioase: scarlatină-3 cazuri și gripă-2 cazuri. Starea de sănătate a populației este favorabilă.

În această perioadă nu s-au înregistrat boli în rândul animalelor.

10. La Institutul cetățenilor săraci au fost înregistrate 23 de persoane, 15 de sex masculin și 8, de sex feminin. Întreținerea acestora a fost acoperită din fondurile instituției.

11. Din fondurile fundației „Mauksch” a fost ajutată a văduvă cu 125 coroane.

12. Începând cu 1 noiembrie 1920 și până azi nu s-au realizat activități în domeniul construcțiilor, din cauza vremii reci și capricioase. Activități de reabilitare a străzilor, de pietruire, s-au realizat numai în locurile foarte stricate și doar în cazuri speciale. Achiziția pietrișului nu era posibilă din cauza lipsei autovehiculelor.

Uzina de apă a funcționat normal în această perioadă. Vara și toamna secetoasă, înghețul timpuriu instalat în octombrie au afectat puternic capacitatea izvoarelor, astfel încât pentru a putea furniza apă populației aceasta trebuia închisă aproape în fiecare noapte.

13. Asemeni perioadei anterioare, începând cu 1 noiembrie 1920, uzina electrică trebuia forțată tare. Insuficiența instalațiilor mecanice din fabrici se face tot mai tare simțită. Pretenția de furnizare a energiei electrice este tot mai mare, în timp ce capacitatea de producție a uzinei nu a fost sporită. Apariția celei mai mici avarii la nivelul utilajelor se resimte imediat pe raza orașului, deoarece nu este disponibilă o rezervă corespunzătoare. Cea mai mare problemă o reprezintă expunerea accentuată a utilajelor la explozii, problemă existentă deja în sistem. Ultima explozie din anul 1919 a fost urmată de o perioadă de funcționare normală până în 31 octombrie 1920, moment când s-a produs o explozie foarte violentă. Următoarea explozie a avut loc pe 21 ianuarie 1921.

Consiliul orășenesc,

Bistrița, 24 ianuarie 1921.

Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale, fond *Prefectura județului Năsăud-prefect*, d. 41/1922, ff. 3-9.

2.

Situația agricolă a județului Bistrița-Năsăud în anul 1921

Întreg cuprinsul județului Bistrița-Năsăud după cadastru, se întinde pe o suprafață de 427.703 ha, din care: 45.686 ha teren arabil; 202.652 ha păduri; 93.936 ha pășuni; 53.020 ha fânețe; 5.756 ha grădini; 3.150 ha vii, iar restul de 23.503 ha cuprinde pământ nearabil, drumuri stânci, terenuri de clădire etc.

Pământul cultivabil se găsește mai mult în mâna micului proprietar, iar masivul de păduri, mai mult în mâna marelui proprietar. În general, am putea zice că proprietatea mică predomină.

Pământul cultivabil se exploatează de preferință în regie și foarte puțin, în parte și arendă. În toate comunele unde însă s-a simțit nevoie, pământurile cultivabile din marea proprietate au fost date sătenilor în arendă forțată, potrivit deciziunilor ministeriale, stabilindu-se totodată, arenda anuală pe jugher cadastral, pe categorii și pe calități de pământ.

În anul 1921 s-a dat sătenilor în folosință prin arendă forțată, 9.886 ha, repartizate astfel: 625 ha pământ arabil; 287 ha fânețe; 3.104 ha pășune de câmp; 5.870 ha pășune de munte și pădure¹¹.

Prin darea acestui teritoriu în arendă forțată stocul de vite a crescut considerabil la aceia care înainte de război nu aveau vite deloc sau puține de tot, prin aceasta a ameliorat situația materială precară a țăranului român.

Partea cea mai mare din teritoriul județului o ocupă pădurile, în al doilea rând vin pășunile și, în fine, arăturile.

Teritoriul destinat pentru cultura plantelor este cu mult redus. Aceasta ne indică că ocupațiunea principală a populației din județ nu este agricultura propriu-zisă, ci creșterea vitelor, fiind un ram mai potrivit condițiilor naturale și deci, mai rentabil.

Cu toate acestea, se practică și agricultura pe un teritoriu mai mic, cu atât însă mai sistematic și mai bine.

11 Legislația agricolă din perioada interbelică, la Adrian Onofreiu, „Legislația agrară în Transilvania în perioada interbelică (1918–1940)”, în *Revista Bistriței*, VII, 1993, pp. 229-238, iar modul de aplicare a Reformei Agrare din 1919-1921, ca și consecințele la nivelul județului Bistrița-Năsăud, Idem, *Reforma Agrară din 1921 în județul Bistrița-Năsăud*, Cluj-Napoca, 1986, lucrare de licență, mss.

Cea mai mare parte din teritoriul arabil este situat în regiunea de coline și este un teren lutos și sărăcăcios, din care cauză culturile se fac cu mare greutate, cerând muncă îndoită față de terenurile din șesuri, unde muncile agricole se fac mult mai ușor și solul este cu mult mai productiv.

Aceste inconveniente ale solului, cât privește situația și calitatea lui, nu au stânenit pe locuitori ca să se ocupe și cu agricultura, care a luat un avânt destul de frumos, mulțumită muncii încordate a agricultorilor. Sătenii lucrează pământul cu chibzuială. Ei s-au îndeletnicit cu arături de toamnă, cultivând tot felul de plante de cultură. Pretutindeni se practică agricultura intensivă, bazată mai mult sau mai puțin pe principii raționale: cu asolament, semințe selecționate, variația culturilor și lucrări de întreținere repetate.

Tabloul dat aici mai jos reprezintă întinderea terenurilor și natura principalelor plante agricole cultivate în anul trecut, cu media producției pe ha și producția totală a județului întreg: grâu: 8.843, media, 8, producția totală, 70.744; seară: 266, media, 12, producția totală, 3.192; orz, 2.297, media, 11, producția totală, 25.267; ovăz, 10.541, media, 14, producția totală, 147.574; porumb, 10.317, media, 9, producția totală, 92.853; cartofi, 540, media, 5.884 kg; floarea soarelui, 130 kg producția totală; in (fuior), 53, media, 94, producția totală, 4.982 kg; cânepă (fuior), 315, media, 406 kg, producția totală, 127.890 kg; mazăre, 12, media, 5, producția totală, 60; linte, 4, media, 5, producția totală, 20; sfeclă de zahăr, 162, media, 3.982 kg, producția totală, 635.364 kg; varză, 151, media, 27.333 kg, producția totală, 4.127.283 kg; ceapă, 144, media, 7.633, producția totală, 1.099.152 kg; trifoi și lucernă, 3.240, media 3.554, producția totală, 11.500.240 kg; cartofi în porumb, 3.085, media, 2.433, producția totală, 7.505.805 kg; dovleci în porumb, 3.921, media, 6.400, producția totală, 28.094.400 kg.

Dacă analizăm tabloul mai sus dat, vedem că producția medie a tuturor speciilor de plante a fost foarte slabă. Cauza rezidă în seceta care a început să dăinuiască aproape în toată țara, înainte de completa dezvoltarea plantelor. Recolta de cereale n-a satisfăcut nici măcar trebuințele de consumație ale județului. A fost nevoie să se importe în județ un complement aproximativ de 188.000 kg grâu și 146.000 kg porumb.

Producția de fân iarăși a fost insuficientă pentru stocul de vite existent. Neavând nutreț suficient, vitele au slăbit și pierdut mult din valoarea lor.

Sătenii, dându-și bine seama de împrejurările în care se află, se îndeletnicesc mult cu creșterea vitelor pentru care au și o pricepere bună. Ei înțeleg foarte bine ce înseamnă îngrijirea bună în creșterea animalelor. De aceea, sătenii și-au clădit grajduri bune și încăpătoare. Aproape fiecare sătean (mai cu seamă sașii) au, potrivit cu numărul vitelor lor, un grajd încăpător, luminos și clădit destul de bine și, rar unde se mai află câte un locuitor care să nu se țină de aceasta, și care, tocmai de aceea, are vite slabe.

Asupra vitelor de toate categoriile, ce formează inventarul viu al județului în anul 1921 dăm aici următoarele cifre: boi și vaci, 72.040 – tauri, 321; bivoli, 1.967 – tauri, 36; cai și iepe, 12.174 – armăsari, 65; măgari și catări, 25; oi, 136.300 – berbeci, 5.239; capre, 12.970 – țapi, 758; porci, 21.495 – vieri, 320; total, 256.971 – 6.739 reproducători.

Cu toate că comunele posedă izlazuri comunale, suprafața izlazurilor a ajuns neîndestulătoare pentru numărul de vite arătat aici, așa că noua lege agrară, care prevede completarea izlazurilor, e bine venită și va avea urmări salutare în creșterea vitelor.

Din punct de vedere al pomilor fructiferi și vițelor de vie, județul stă, am putea zice, în fruntea altor regiuni, căci în mod natural are asemănarea unei adevărate grădini. Aici găsim vii pe rod americane altoite care produc un vin de calitate superioară și pometuri cu varietăți alese superioare. Mai cu seamă sunt vestite prunele de Bistrița.

Ele ocupă o întindere de 8.906 ha, din care viile reprezintă o suprafață de 3.150 ha, iar grădinile ocupă restul de 5.756 ha.

Pentru comercializarea fructelor în județ este o fabrică de conserve care prelucrează fructele și le exportează, valorificându-le astfel mai bine.

Apicultura din județ lasă mult de dorit. Ea se găsește încă în stadiul primitiv. În anul trecut în județ, după statistică, s-au găsit 11.963 stupi simpli și 474 sistematici, cu o producție de circa 17.162 kg. miere. Societate apicolă nu există.

Sericicultura nu se practică, cu toate că produsul acestui ram ar găsi punctul de desfacere foarte ușor în industria casnică din județ, dat fiind că în județul acesta industria se practică pe o scară întinsă. Mătasea ar contribui foarte mult la îmbunătățirea produselor industriei casnice, făcându-le mai fine și mărindu-le prin aceasta, și valoarea lor.

Industriile agricole din cuprinsul județului constau din 3 fabrici de spirt, 2 fabrici de bere, 4 mori sistematice cu turbine și motoare, având unele din ele, ca anexe, prese sistematice de uleiuri vegetale și lupi¹² pentru scărmanarea lânii.

12 Darac.

Precum se vede din cele arătate mai sus, în anul 1921 agricultura în general, a suferit enorm din cauza secetei ce a durat mai bine de 5 luni. Putem zice că nu am avut un an bun și roditor.

Bistrița, la 6 iunie 1922.

Agronom șef de birou, M. Cubonea.

Ibidem, d. 31/1922, ff. 8-11.

3.

Către
Ministerul de Interne,

București

Domnule Ministru!

Reuniunea centrală a notarilor comunali și cercuali din Transilvania, Banat și părțile alipite, în ședința generală ținută la 16 septembrie 1922 a îndrumat presiunile reuniunii ca, în interesul administrației comunale să înainteze următorul

MEMORIU¹³:

Legea comunală ungară art. XXII din anul 1886, *care e și azi în vigoare în Transilvania și Banat* (s.n.) a fost să fie modificată din partea regimului unguresc de mai multe ori, fiind lipsită de modificarea recerută în urma împrejurărilor obvenite în decursul timpului de la 1886 încoace, dar împrejurările, precum și războiul, au împiedecat modificarea legii atât de importantă pentru buna administrație a comunelor și orașelor. Azi, vedem noi, notarii comunali, că legea aceasta învechită, câteva articole, câteva dispozițiuni din ea, necorespunzătoare timpului de acum, nu mai pot fi menționate, pentru că, în fapt, voim a introduce în România Mare o administrație corectă și, potrivită pentru fiecare cetățean român.

Noi, notarii cercuali și comunali, ca adevărați factori ai administrației comunale, nici când nu am servit interesele noastre proprii, ci, întotdeauna, ale poporului, pe care îl servim de sute de ani, cunoaștem dorința poporului, inima și cugetul lui, cunoaștem însuflețirea poporului pentru o administrație bună și nemulțumirea lui față de administrația care e contrară firii sentimentalității sale.

Noi, notarii comunali, bazați pe experiențele făcute în urma practicii îndelungate, ne credem chemați a da copurilor legiuitoare unele indicațiuni practice, care cerem să fie luate în considerare la elaborarea proiectului de lege a reformei administrative.

Aceste indicațiuni sunt următoarele:

Dispozițiunile din legea comunală și județeană ungară, art. XXI și XXII din 1886, care privesc autonomia comunală și județeană, drepturile comunelor, orașelor și a cetățenilor, să se mențină și pe viitor. Să se mențină dispozițiunea consiliului comunal (reprezentanțelor comunale) și, în special, instituția (virilismul) membrilor de drept ai consiliului comunal (corpul reprezentativ comunal). Activitatea consiliului (reprezentanțelor comunale), a căror membrii, jumătate, au fost până acum aleși din partea alegătorilor comunali, iar jumătate, au fost până acum, impuși din comună ori oraș, au fost în trecut, ca activitatea unui organ a administrației, foarte potrivită și consiliul (corpul reprezentativ), alcătuit în această formă, a fost un control de tot îndestulitor.

Să se mențină drepturile alegătorilor comunali pentru alegerile consiliului comunal (reprezentanței) și comitetului permanent (a antistiei¹⁴ comunale), însă cu observațiile mai jos indicate.

Să se mențină îndatorirea și responsabilitatea comitetului permanent și a consiliului (primăriei și reprezentanței) și în viitor, tot așa, și dispozițiunile prescrise în aceste legi și referitor la administrarea averii comunale.

13 Memoriul a fost înaintat prefectului județului Bistrița-Năsăud, la data de 17 noiembrie 1922, în numele „Prezidiului Reuniunii Centrale a notarilor și sub-notarilor comunali și cercuali din țară de către Alexandru Buha, consilier orășenesc, președintele reuniunii, „spre știința D-vs. și cu rugarea, ca în interesul administrației noastre comunale, în vederea discuției Reformei administrative în Corpurile legiuitoare, prin adesiunea D-vs, să binevoiți a împărtăși acest memoriu de prețiosul D-vs. Sprijin”; A.N.B-N., fond *Prefectura județului Năsăud-prefect*, d. 308/1922, f. 2. În același timp, documentul a fost înaintat prefectului și de către președintele reuniunii notarilor comunali din județul Bistrița-Năsăud, Victor Varna, la data de 22 noiembrie 1922, pentru „a lua notă despre doleanțele corpului notarial și, prin interesarea dovedită față de interesele (sic!) administrației comunale, să binevoiți a accepta principiile scrise în acest memoriu”; *Ibidem*, f. 1.

14 Primăria comunală, cu reprezentați aleși și „aparatură propriu”=funcționari, al primarului.

Studiind anteproiectul de lege generală pentru descentralizarea administrativă, întocmit de cercul de studii al Partidului Național Liberal¹⁵, vedem că în proiectul de lege amintit (s.a.), funcțiunea de „notar” din comunele rurale nu se află amintită, decât între „principiile noii organizări administrative”, însă și acolo, *degradat la „secretarul primăriei”*.

Comunele rurale din părțile țării de dincoace de Carpați, îndeosebi, nu vor putea exista, dacă actualul lor notar comunal sau cercual, nu va fi ridicat, prin lege, la nivelul care i se cuvine și care e și necesar, fără ca întreaga viață comunală, pe toate terenele, să nu fie stânjenită. *Notarul comunal a fost, este și trebuie să fie și în viitor sufletul comunei, conducătorul ei* (s.a.) în cele administrative, *îndrumătorul ei* (s.a.) în cele financiare, el singur e în stare a compune bugetul despre toate venitele și spesele comunei, tot el trebuie să se îngrijească de încasarea și administrarea lor, de achitarea datoriilor ce are față de stat și județ; de la persoana notarului depinde bunăstarea și prosperarea comunei pe toate terenele. Acest lucru se observă în viața de toate zilele a comunei, căci, unde a fost un notar harnic și priceput în toate agendele, acea comună a propășit, ajungând la bunăstare și înflorire. Astfel, notarul ardelean și bănațan a fost, și este, de fapt, pe lângă executorul tuturor legilor ce privesc comuna și primul ei funcționar, cu o calificare superioară, și anume: bacalaureat, un an practică într-o cancelarie de notar comunal sau cercual și absolvirea unui curs administrativ de un an, *deci, o pregătire egală cu o licență în științe administrative* (s.a.).

Cerem, în baza acestora (s.a.) ca în fruntea comunei să se pună „notarul” comunal sau cercual, cu numirea de *administrator comunal sau cercual* (s.a.), după cum va avea sub administrația sa una comună, sau mai multe asociate, iar primarul, ca ales din sânul populației, să fie acea persoană, care sub conducerea administratorului, împreună cu ceilalți membrii ai comitetului administrativ permanent (primăria comunală), să provadă agendele de interese pur comunal, specificate mai jos, între atribuțiile satelor, cum de fapt acest lucru se și exercită în Ardeal și Banat de zeci de ani.

La aceasta ne îndreptățește și starea înfloritoare a comunelor rurale din Ardeal și Banat, față de cele din vechiul regat, care bunăstare este, în cea mai mare parte, opera și rezultatul activității acestei instituții de „notar”, practică din vechi timpuri.

Nu se poate admite și nu se va putea executa o astfel de lege, care în fruntea comunei rurale pune un „primar” fără nici o calificare, poate, cunoscător numai al scrisului și al cititului, fără practică, necunoscător al legilor – fără ca acea comună să nu fie stânjenită în prosperarea ei, fără ca să nu fie păgubită, mai ales în Ardeal și Banat, unde comunele sunt mai mari, compacte, posedă averi frumoase și unde spiritul poporului pretinde a fi condus de elemente demne și cu pregătiri speciale.

Așadar, atribuțiunile stabilite pentru „primar” în susnumitul proiect de lege să treacă asupra administratorului comunal sau cercual. *Pe lângă administratorul comunal și cercual să fie aplicat și un notar, tot cu pregătirea administratorului, ca ajutorul și locțiitorului dânsului* (s.a.).

Cât privește diferitele articole din numitul proiect avem onoare a cere următoarele:

O comună rurală se poate constitui numai dacă are mijloacele suficiente pentru administrarea ei, adică să aibă casă comunală proprie sau cu chirie și să poată contribui la salariul administratorului și a personalului necesar de cancelarie, lichidat și de stat, punându-i la dispoziție locuință în natură; fără considerare la numărul familiilor, deoarece sunt comune mici, cu deosebire în Ardeal și Banat, cu câte 100-150 capi de familie, care se susțin foarte bine din averile lor proprii, ca comune (sic!) independente. Aceste comune ar fi jignite prin faptul degradării lor la „sat”. Acestea corespund așa numitelor „comune mari” din Ardeal și Banat.

Centrele de populație, care în lipsă de mijloace materiale suficiente pentru administrarea lor se vor asocia, 2 sau mai multe, pentru susținerea unui administrator cercual, se vor numi fiecare în parte, „sate”, iar la un loc, formează o comună, numită „administrație cercuală”. Acestea corespund notariatelor cercuale din Ardeal și Banat de azi.

Satele acestea să aibă însă consiliul și comitetul reprezentativ permanent al lor, prezidat de administratorul cercual, fiindcă nu se poate închipui, ca aceste sate, să fie lipsite de viața lor independentă de până acum.

Transformările amintite în articolul 11, privitor la comunele rurale, să fie pendente nu de aprobarea corpurilor legiuitoare, ci a Ministerului de Interne, fiind aceste transformări de un interes local și nu general.

Proiectele și devizele lucrărilor încuviințate de consiliile comunale, să nu fie întocmite și executate prin Consiliul Tehnic Superior, îngreunându-se prea tare procedura, pierzându-se prea mult timp, și, fiind cele mai multe

15 Perioada de după unirea din 1918 și prima guvernare liberală, între 1922-1926 erau caracterizate ca *Domnia regelui Ferdinand. Dictatura Brătienilor*; vezi pe larg la Victor Moldovan, *Memoriile unui politician...*, pp. 79-238.

lucrări de mai mică importanță generală, întrucât aceste lucrări nu se fac din casieria statului, ci se fac în contul comunelor.

Înainte instanțelor de conciliere explicațiuni verbale, dacă e necesar, să poată da nu primarii singuri, ci administratorul comunal sau cercual, în unire cu primarul comunal.

Comunele mici, până la 1.500 de suflete, să aibă 8, comunele mari, peste 1.500 de suflete, să aibă 16, orașele cu consiliu să aibă de la 32 până la 56 de consilieri (reprezentanți). Consiliul (reprezentanța) constă: $\frac{3}{4}$ din aleșii alegătorilor comunali, $\frac{1}{4}$ din alegătorii comunali de drept (plătitori de dare mai multă), care se aleg în fiecare an în luna decembrie, numai din colegiul contribuabililor mai greu impuși, precum și din membrii comitetului permanent (antistiei comunale).

Colegiul contribuabililor mai greu impuși constă din atâția membrii, din câți membrii constă consiliul și alege din sânul său a $\frac{1}{4}$ parte. Alegerea membrilor consiliului (corpul reprezentativ) este de a se efectua la un loc și nu în secții, în comune urbane însă, se pot face mai multe circumscripții cu secții de alegere. Alegător poate fi:

a) acel bărbat care are 24 ani împliniți, plătește dare comunală în comună de 2 ani;

b) fiecare instituțiune, societate, firmă ori persoană juridică, dacă plătește dare în comună după averea sa proprie;

Membrii (reprezentanți) în consiliul comunal, poate fi acel bărbat, care este și alegător comunal.

În ședințele consiliului (reprezentanței) au vot și membrii comitetului permanent (antistiei) comunale.

În comunele rurale să fie și notarul (actualul sub-notar) membrul comitetului permanent (antistiei). În comunele rurale, președintele comitetului permanent (antistiei) este administratorul comunal ori cercual (actualul notar) și în absența sa, locțiitorul lui, notarul (actualul sub-notar). Notarul actual (administratorul) este conducătorul primăriei și al administrației comunale.

Salariile sunt a se stabili după normele de salarizare a funcționarilor de stat.

Statul să se îngrijească în același mod și măsură de pensionarea notarilor, sub-notarilor, adică a administratorului și notarului comunal, văduvelor și orfanilor lor, ca și de funcționarii statului.

Membrii comitetului permanent (antistia) comunal se aleg de alegătorii comunali tot pe 6 ani, pe când notarul (actualul sub-notar), se alege de consiliul comunal pe viață.

Ca membrii ai comitetului permanent pot fi aleși numai alegătorii comunali.

Substituirea membrilor comitetului permanent o face organul superior nemijlocit.

Chestiile disciplinare în comunele rurale și urbane o rezolvă și conduce „comisiunea disciplinară județeană”, care constă din: 1. Subprefect; 2. Delegatul tribunalului competent, din 2 delegați ai reuniunii notarilor, a cărei reuniuni este membru obligatoriu atât administratorul comunal, cât și notarii (în comunele urbane, din 2 delegați al consiliului (reprezentanței) și din directorul (administratorul) financiar ori delegatul administrației financiare).

Pentru delictе mai ușoare, pentru membrii comitetului permanent din comunele rurale organul superior nemijlocit, iar pentru funcționarii și alți angajați în comunele urbane, primarul are drept, în caz de neglijență sau nesupunere, a pedepsi pe toți cu amendă de 20 lei, fără cercetare disciplinară.

Procedura cercetării disciplinare o efectuează delegatul comisiunii disciplinare județene și este obligat a transpune actele toate, comisiunii disciplinare județene, spre a aduce o hotărâre.

Cercetarea disciplinară este a se termina definitiv cel mult în 60 de zile; aceasta o pretinde interesul public și interesele funcționarului și *nici un motiv nu poate prelungi acest termen* (s.a.).

Decisul comisiunii disciplinare județene se poate apela la Contenciosul Administrativ.

Administratorul și notarul (actualii notari și sub-notari) comunal și cercual, fiind numiți, respectiv, aleși pe viață, nu se pot muta din postul lor la nici un caz; la cererea lor bine motivată însă, se pot strămuta ori unde, din partea Ministerului de Interne.

Funcționarul suspendat din oficiul său beneficiază de jumătate din salariu, iar dacă se declară nevinovat și se reintegrează în oficiul său, are dreptul la diferența salariului reținut.

Calificația recerută pentru primarul, consilierii și notarii orașului, să fie: cel puțin bacalaureatul, 2 ani praxă administrativă și examenul școlii administrative, tot așa și de la administratorul și notarul comunal. Pentru ceilalți funcționari, calificația prescrisă în legea calificației.

Lucrările și finanțele comunale, bugetul comunei, contabilitatea comunală se precizează cu regulamente și statute comunale aprobate prin Ministerul de Interne.

Având în vedere anteproiectul suscitât, este de dorit:

1. Ca alegerile să nu se facă cu vot obligatoriu, ci benevol, deoarece neparticiparea la alegeri ar aduce cu sine o sumedenie de sancțiuni penale, cerându-se anchete și îngreunându-se astfel toată procedura alegerii fără nici un rost și călcându-se și dreptul individual al fiecăruia.

2. Ca femeile să nu poată fi eligibile în consiliul comunal, deoarece prin participarea lor la ședințele publice s-ar neglija familia și gospodăria, ceea ce ar fi în detrimentul statului și se pot isca multe neînțelegeri în familie.

3. Ca comitetul (sic!) administrativ permanent (mai practic zis, „primăria comunală”) să fie să fie compus din administratorul comunal sau cercual, ca președinte, din notar, primar, ajutor de primar; ultimul să fie și agent de poliție; din tutore comunal, pentru afaceri orfanale, din un casier și din un agent de câmp și pădure, care să pro-vadă¹⁶ și agendele de șosele și poduri în comună. În sfârșit, administratorul comunal sau cercual să aibă în contul comunei, personalul trebuincios de cancelarie pentru providerea agendelor financiare.

Comunele să aibă dreptul, ca în cadrul unui regulament aprobat de forul în drept, să-și creeze și alte posturi de funcționari comunali, după împrejurările locale.

4. Ca administratorul comunal sau cercual, posedând cel puțin calificația „notarului” actual ardelean și bă-nățean, în baza concursului publicat de organul superior competent, să fie numit la propunerea acestuia, de Mi-nisterul de Interne; notarul comunal ori cercual să fie ales pe durata vieții de consiliul comunal, sau de consiliile satelor asociate. În comunele urbane primarul și notarii să fie numiți de Ministerul de Interne pe durata vieții – iar membrii comitetului permanent, ceilalți, să fie aleși pe 6 ani de consiliul comunal. Salariul să fie stabilit după normele funcționarilor de stat, începând cu clasa de salarizare a IX-a. În comunele rurale primarul comunal și ceilalți membrii din comitetul administrativ permanent, să fie aleși de alegătorii comunali, pe timp de 6 ani, ca și consiliul din care fac și ei parte.

5. Ca administratorul comunal sau cercual, să fie șeful poliției în comună, pentru că, în urma calificației și practicii ce posedă, este singurul cu autoritatea morală recerută, de a putea lua măsuri și a da ordonanțe în chestii polițiale.

6. Ca atribuțiile satelor să se stabilească în următoarele:

- a) a decide referitor la apartenența comunală a locuitorilor, chestii teritoriale, referitor la dreptul de domiciliu;
- b) a decide în toate chestiile, ce privesc averea comunei;
- c) a decide în afacerile pur locale economice și culturale, ce interesează pe comuna politică, ca persoană juri-dică și pe locuitorii comunei;
- d) a decide asupra drumurilor și căilor comunale;
- e) a se îngriji de ordinea din comună;
- f) a se îngriji de săracii și infirmii comunei;
- g) a se îngriji de executarea legilor, regulamentelor și ordonanțelor în vigoare;
- h) pentru executarea acestor agende, comuna să fie îndreptățită a impune zecimi și taxe comunale în bani, precum și prestațiuni în natură, în sarcina sătenilor.

Toate aceste agende se execută, în comunele urbane, de primar, iar în comunele rurale, de administratorul comunal sau cercual, împreună cu ceilalți membrii ai comitetului permanent.

Rugăm mai departe următoarele:

7. În sediul satelor asociate (administrația cercuală) să fie oficiul stării civile pentru toate satele, condus de administratorul cercual, în absența sa, de notar, care în orice comună e ofițerul stării civile, așa cum e și azi în Transilvania și Banat.

8. În comunele rurale administratorul cercual cu notarul, afară de cele înșirate mai sus, prevede pentru toate comunele asociate, încă și agendele de poliție militare, administrarea impozitelor județene și comunale, agende-le orfanale¹⁷, în unire cu tutorele orfanal, afacerile sanitare, veterinare, de succesiune, constituind, împreună cu primarul și cu un membru al comitetului permanent, „judecătoria comunală”, efectuând rezolvarea lucrărilor private ale particularilor, pe lângă dreptul de a percepe taxe conform statutelor în vigoare și, în sfârșit, sfătuirea sătenilor în toate daraverile¹⁸ lor.

9. Jandarmeria rurală să fie pusă la dispoziția administratorului comunal sau cercual, în ce privește afacerile locale, care cad în sfera lui de activitate.

Nu e deloc practic și ducător la scop, ca consiliul (sic!) administrativ superior să fie îngrămădit cu examinarea, plasarea, în ordinea meritului a candidaților la diferitele funcțiuni administrative județene, comunale și poliție-nești, pentru că acestea cad în competența autorităților, care au dreptul de candidare și alegere și, numai în caz de apelație, să ajungă cauzele la forul amintit.

16 Îndeplinească.

17 Tutelă și curatelă.

18 Chestiunile, problemele.

Acestea ar fi în liniamente generale postulatele noastre față de anteproiectul de lege amintit, sperând că o lege specială sau un regulament va întregi toate lacunele, care ies la iveală din acest proiect.

Cerem, totodată, ca în această lege sau regulament să se stabilească principiul ca noi, notarii comunali și cercuali (administratorii comunali și cercuali):

1. După un serviciu de 30 de ani, pensionați, să primim salariul întreg ca pensiune.

2. Serviciul făcut din 1 iulie 1914 până la 31 martie 1919, să fie computat dublu¹⁹ atât la salarizare, cât și la pensiune.

3. Adausul familiar să se instituie din nou, plătindu-se pe pătrar de an, anticipativ, după fiecare membru de familie, câte 400 lei.

Motivăm cererea stipulată în aceste puncte, cu aceea că nu credem că e capabil un notar comunal sau cercual să poată servi mai mult ca 30 de ani, deoarece toate autoritățile se opresc cu ordonanțele în capul nostru, fiind muncă oboseitoare, care ruinează în curând structura nervilor, iar după ce a ajuns în urma serviciului, în imposibilitate de a munci după 30 de ani de serviciu, credem că e just a primi salariul întreg, ca pensiune.

Cât privește socotirea dublă a anilor de război, credem, că nu e necesară o altă motivare, fiind cunoscută munca îngrozitoare a notarului ardelean și bănățean din timpul războiului, când el era șurubul întregului aparat administrativ în fosta monarhie austro-ungară.

Lichidarea adausului familiar o motivăm cu aceea că, cu cât e familia mai mare, cu atât susținerea aceleia incumbă mai mari greutate; afară de aceea, având notarii domiciliul la sate, unde nu sunt școlile suficiente pentru studiul copiilor lor, susținerea copiilor la școli din orașe e cu mult mai costisitoare.

În fine, observăm că, întrucât doleanțele și cererile noastre, cuprinse în prezentul memoriu, pe care le socotim bazate și justificate, nu vor fi luate în dreptă considerare la alcătuirea legii pentru reforma administrativă și noi, notarii comunali și cercuali, nu vom fi ridicăți și *de jure* (s.a.), la nivelul ce-l pretinde pregătirea noastră teoretică și practică și munca ce o dezvoltăm în interesul obștesc al țării, în imposibilitate de a mai putea suporta jignirea poziției noastre sociale, vom fi nevoiți a părăsi cariera noastră în mase, văzându-ne de alte servicii, fie publice, fie, private, ceea ce va aduce cu sine destrăbălarea vieții comunelor rurale și în urma aceleia, clătinarea din temelii a întregului aparat administrativ din mult iubita noastră patrie, a cărei prosperare pe toate terenele am dorit-o și o dorim.

Cluj, în 16 septembrie 1922.

Reuniunea Centrală a notarilor și subnotarilor comunali și cercuali din Transilvania, Banat și Părțile Alipite.

Președinte, Alexandru Buha, consilier orășenesc, Lugoj; I Vice-președinte, Dimitrie Pop; II Vice-președinte, Aurel Fildan; Prim-notar, Simeon Ursu; Notarul reuniunii, Nicolae Olariu; Notarul reuniunii, Adalbert Veress; Arpad Grabler, Valeriu Pop, Petru Popovici, Samuilă Hodosi, Maxim Anghel, Adalbert Firéz, notari²⁰.

Ibidem, d. 308/1922, ff. 1-5.

4.

De la Revizoratul Școlar al Județului Bistrița-Năsăud

Bistrița, la 27 IV 1922.

În baza ordinului D-vs. 568/922 pref., am onoare să expun cu liniamente generale situația cu privire la învățământul primar din județ, starea de acum.

Notez că raportul general pentru anul școlar trecut s-a înaintat de aici comisiei administrative și s-a pertractat și luat la cunoștință în ultima ședință a aceleia, din 26 ianuarie 1922.

A. Școale²¹ primare.

1. În județ sunt 98 de comune. În afară de comunele Lușca și Șirling²², în toate celelalte 96 comune sunt școale.

2. Din cele 96 de comune cu școală, sunt 2 fără învățător (Coșna și Tradam).

3. Pe lângă fabricile de cherestea Dornișoara, Valea Mare și Fiad școalele nu s-au redeschis, în lipsă de învățători.

4. Școale urbane de stat române, 3, cu 28 învățători, toți titulari; posturi noi de sistematizat, 4.

19 Socotit, calculat.

20 În continuare, urmează „proiectul de lege pentru organizarea Comunelor urbane și rurale”, *Ibidem*, ff. 6-13.

21 Expresie preluată din perioada anterioară anului 1918, cu sensul de *școli*.

22 Măgurele.

5. Școale de stat rurale române: 44, cu 65 de învățători, 54 titulari și 11 ajutători; posturi vacante, respectiv, din nou, de sistematizat, 28. Între acestea se cuprind și cele 5 școli comunale cu 4 învățători și 1 post vacant, care școli au fost statificate începând cu 1 sept. 1921.

6. Școale de stat rurale maghiare: 2, cu 3 învățători, dintre care 2 titulari și 1 ajutător.

7. Secții maghiare pe lângă școalele de stat rurale române de sub 5: 3, cu 3 învățători, toți titulari.

8. Școale profesionale gr-ort. române a căror învățători, cu 1 nov. 1921 au fost statificați, 10, cu 11 învățători, dintre care 9 titulari și 2 ajutători; posturi de sistematizat, respectiv, vacante, 2.

9. Școale profesionale gr-cat. române a căror învățători au fost Statificați cu 1 nov. 1921, 34, cu 45 de învățători, dintre care 34 titulari, 11 ajutători; posturi de sistematizat, respectiv, vacante, 12.

13. Școale profesionale ev-luth. germane, 30, cu 50 învățători, toți titulari.

14. Școale profesionale ev-luth. maghiare, 5, cu 7 învățători, toți titulari.

15. Școale profesionale rom-cat. maghiare, 4, cu 8 învățători, toți titulari.

Rezumat:

a) Școlae cu limba de propunere română: 93, cu 149 învățători, 125 titulari și 24 ajutători. Posturi vacante, respectiv, din nou de sistematizat, 46.

b) Școale cu limba de propunere germană: 30 cu 50 de învățători, toți titulari.

c) Școale cu limba de propunere maghiară: 11, cu 19 învățători, 17 titulari, 1 ajutor, plus trei secții maghiare pe lângă școli de stat cu 3 învățători, toți titulari; în total, 21 învățători maghiari.

Rezumat general:

În județ, în total: 134 școale primare, cu 220 de posturi de învățători ocupate, și anume, prin 105 învățători titulari și 25 învățători ajutători. Posturi vacante, respectiv, din nou de sistematizat la școale de stat, 46.

Numărul copiilor obligați de a cerceta școala de toate zilele: de la 6-12 ani, și de repetire/complementară, de la 12-15 ani, 22.397, cu 11.369 băieți și 11.028 fete. Repartizat după naționalitate, sunt 16.553 români, 3.179 germani, 964 maghiari, 468 țigani, 1.223 evrei, 10, de altă naționalitate; iar după religie, 3.130, gr-ort., 13.675 gr-cat., 3.333 ev-luth., 553 ev-ref., 6 unitari, 477 rom-cat., 1.223 izraeliți.

Numărul copiilor înscriși: în școalele primare, de la 6-15 ani, școale de toate zilele și complementare, 16.530, dintre care 8.500 băieți, 8.039, fete.

După naționalitate, sunt 12.080 români, 2.603 germani, 884 maghiari, 105 țigani, 849 evrei, 18, de alte naționalități, iar după religie, 2.086 gr-ort., 1.077 gr-cat., 2.621 ev-luth., 430 ev-ref., 5 unitari, 491 rom-cat., 849 israeliți.

Repartizarea pe clase: a) în școala de toate zilele, 6-12 ani; clasa I-a, 4.867; clasa a II-a, 3.045; clasa a III-a, 2.440; clasa IV, 1.336; clasa a V-a, 589; clasa a VI-a, 358; în școli ev-luth., tot în școala de toate zilele, până la 15 ani: clasa a VII-a, 236; clasa a VIII-a, 145, clasa a IX-a, 82, total, 13.093. Înscriși în școala de repetiție: a) generală, 3.174; b) agronomică, 267, total, 3.441. Totalul înscrișilor de la 6-15 ani, 16.538. Obligați, dar neînscriși, total, 5.848, din care 2.869 băieți, 2.989 fete, iar după naționalitate, 4.473 români, 576 germani, 363 țigani, 374 evrei; după religie, 1.064, gr-ort., 3.592 gr-cat., 742 ev-luth., 123 ev-ref, 1 unitar, rom-cat, 374, israeliți.

Grădini de copii²³.

În județ funcționează 3 grădini de copii, română, germană și evreiască, toate în orașul Bistrița. Grădini de copii de stat sistate prin Consiliul Dirigent și care nu mai funcționează și în lipsă de conducătoare sunt 6.

Deocamdată ar fi necesar să se redeschidă cea din Năsăud.

C. Școale de ucenici.

În județ funcționează 3 școale de ucenici, 2 de stat, cu limba de propunere română, 1 în Bistrița, 1 în Năsăud, și 1 comunală, cu limba de predare germană, în Bistrița.

Ucenici înscriși: 493.

E necesar să se redeschidă încă 3 școli de ucenici de stat în comunele Lechința, Rodna Veche și Borgo Prund. Pentru deschiderea acestora am susceput sume în propunerea pentru bugetul anului 1922/1923.

Pentru școlile de stat și cele statificate sunt la dispoziție 177 săli de învățământ, 44 proprietatea statului, 101 cu chirie (între acestea se cuprind și sălile în care se instruiază învățătorii statificați și care formează proprietatea bisericilor românești gr-ort. și gr-cat., 6 săli pentru care încă nu e aranjată cheștiunea între stat și biserici și 32 puse statului gratuit la dispoziție din partea comunelor politice.

Dintre aceste săli de învățământ, respectiv, dintre edificiile școlare, numai 10 săli nu corespund, celelalte, pe lângă adaptări și renovări, mai mici sau mai mari, se pot folosi.

23 Termen în epocă pentru grădiniță.

Pentru reparările acelor edificii, a căror proprietar e statul, e nevoie de circa 300.000 lei.

Se simte nevoia de construcții noi școlare, 24 săli, pentru care, după împrejurările actuale, ar trebui circa 2.120.000 lei. E urgent necesar să se aranjeze între stat și comunele bisericesti chestiunea localurilor școlare care sunt proprietatea bisericilor române gr-ort. și gr-cat.

Frecventarea școlii e cu mult superioară față de anii trecuți și ar fi fost în acest an școlar și mai bună, dacă nu bântuiau atâtea morburii între școlari.

Mai sunt încă și acum primăriile care nu-și fac datoria cum trebuie în ce privește pedepsirea absențelor școlare și prevederea școlilor cu lemne de foc, în acele comune, unde sunt obligate comunele politice în prestarea cheltuielilor materiale pentru școală.

Dacă cu școala cea de toate zilele stăm relativ bine, stăm în schimb foarte rău cu școala de repetiție (complementară). Această școală e frecventată neregulat, copiii sunt fără cărți. Pentru această școală e necesar să se ia măsuri extraordinare și cât mai riguroase.

Pe lângă toate insistențele depuse și ordinele date prin Comisia Administrativă, comunele politice, în cea mai mare parte, nu s-au îngrijit cum se cuvine de grădinile de pomărit și zarzavat. Și acum sunt multe închise și expuse răufăcătorilor și animalelor din comună.

Dintre școlile confesionale ale minorităților, au săli de lipsă cele ev-luth-săsești și acelea sunt în stare bună și sunt proprietatea bisericească ev-luth., pe când localurile școlilor rom-cat. sunt mai puțin corespunzătoare, iar cele reformate, toate, cu chirie și absolut necorespunzătoare.

Dintre școlile confesionale ale minorităților, cele săsești stau bine în toate privințele, afară de retribuțiunile învățătorilor, care sunt tot cele normate de Consiliul Dirigent cu nr. 20.300/1919, pe când cele ev-ref. și rom-cat. maghiare, în toate privințele sunt de excepționat.

Ibidem, d. 30/1922, ff. 5-7.

5.

De la Pretura plasei Năsăud

D-lui. Prefect!, Bistrița,

I. *Administrația generală.*

Administrația generală încă tot suferă de urmările războiului și a revoluției, de lipsa personalului corespunzător și suficient, atât în ce privește corpul secretarilor, cât și primăriilor comunale. Secretarii sunt îngreunați cu munca, sunt calificați foarte slab și în urma aceea, se uită mai tare după lucrurile particulare, decât după rezolvarea agendelor oficioase. O parte a secretarilor dovedește o ambițiune frumoasă, o altă parte însă, sunt neglijenți în cel mai mare grad. Mult timp ne pretinde și mult lucru ne cauzează urgitățile nenumărate, fără care nu putem ajunge la rezolvările necesare și suntem siliți a ne folosi de multe ori de pedeapsă pentru aducerea rapoartelor restante.

În urma neglijenței secretarilor am fost silit a aplica 53 cazuri pedepse de ordine și pedepse disciplinare. De prezent sunt 4 secretari sub anchetă disciplinară, dintre care unul e suspendat de la oficiul său.

Un secretar a abzis în decursul anului; 2 posturi de secretar și unul, de sub-secretar, sunt vacante; un alt post de sub-secretar, în lipsa competențelor calificați, este completat provizoriu cu un scriitor de notar la secretariatul Rebrîșoara, este și un practicant de secretar.

Mai trist este chestia primarilor și casarilor comunali, unde trebuie să ne luptăm nu numai cu neglijența oficioasă, ci și cu moralitatea atacată în urma războiului. Retribuția bănească în multe comune s-a aflat în cel mai trist stadiu.

Banii publici ce au fost incurși²⁴ cu ani mai înainte, nu sunt înregistrați și numai un control sever și minuțios, care pretinde foarte mult timp și lucrul le descoperă nenumărate abuzuri, prin care multe comune și locuitori au suferit cea mai mare pagubă materială.

Banii publici au fost folosiți fără scrupul, pentru trebuințele private, iar în unele comune s-au manipulat case comunale, ca și cum ar fi case de împrumut, din care secretarul și primăria ridică împrumuturi fără nici un document, când au lipsă de bani.

În urma aceea, s-au ivit multe schimbări între primării și casarii²⁵ comunali, 7 primari și 6 casari s-au înșchimbă cu persoane mai corespunzătoare, 8 primari și 3 casari sunt momentan sub anchetă disciplinară, dintre care 3

²⁴ În sensul de contribuții la bugetul local.

²⁵ Casier; aici, cu sensul de perceptori/casieri locali.

primari și 1 casar sunt și suspendați de la posturile lor. Controalele prescrise și escontările²⁶, atât la secretariate, cât și la primării, le-am executat și am luat măsurile necesare pentru repararea lipsurilor contestate și avem speranța motivată că anul viitor ne arată o situațiune mai favorabilă decât cea din trecut, atât referitor la secretari, cât și la primăriile comunale.

Mai în fiecare comună, fără deosebire, se înaintează tot în continuu pretensiunile de a înșchimba reprezentanțele și primăriile comunelor. Elementele care au dominat în comune în timpul restaurării, acum nu mai au acea influență și nenumărate abuzuri din partea primăriilor sau a reprezentanțelor, încâtva, motivează dorința de a înșchimba aceste corporațiuni.

De fapt, suntem și noi de părere că în multe comune ar fi oportun și motivat, o restaurare cât mai ridicată.

Domnii referenți și personalul preturii au îndeplinit serviciul cu mare ambiție și conștiinciozitate exemplară și, deși au fost împiedecați în mare grad de neglijența organelor comunale, nu numai că au rezolvat toate actele din anul curent, ci, și cauzele restante din anii trecuți, așa că azi suntem în curent cu toate chestiile și nu avem nici un fel de restante.

Au intrat în anul 1923, conform registrului administrativ, 2.956 de acte, care toate, sunt rezolvate.

II. *Matriculele de stat.*

Ofițerii stării civile i-am vizitat. Unii din ofițeri nu au corespuns îndeajuns, manipularea, mai cu seamă a căsătoriilor. Am dat îndrumările necesare, am avut grija ca lipsurile constatate să se completeze și să rectifice înregistrările care nu au corespuns legii și ordonanțelor.

În general, se poate raporta că de prezent, matriculele sunt în stare corespunzătoare. Populația îndeplinește regulat datorințele referitor la insinuările recerute.

III. *Chestia drumurilor.*

Drumurile vicinale din plasă, în urma inundărilor din anul 1922, precum și pentru aceea, că de câțiva ani, nu s-a lucrat nimic și nu s-a transportat nici pietrișul prevăzut pe aceste drumuri, au fost în stare de ruină, încât în multe locuri, a fost întreruptă comunicațiunea.

În decursul anului 1923 s-a furnizat pietrișul restant din anul trecut și acela pentru anul curent, pe drumurile vicinale și, s-a și împrăștiat.

Lucrurile necesare pentru restabilirea comunicațiilor, pentru restaurarea pagubelor de puvoi, apărarea corpului drumurilor vicinale în mod îndeustulător. În comuna Parva s-a edificat un pod mai mare și, în diferite locuri, s-au construit podele mai mici, care mult nu au fost făcute, cu lucrul comunal, fără îngreunarea fondului drumurilor vicinale. Populația a prestat un lucru foarte mare pentru restaurarea drumurilor vicinale și, dacă aceasta se va continua încă 1-2 ani, drumurile vicinale vor ajunge în o stare foarte bună.

Pe drumul vicinal²⁷ Mocod-Suplai sun trei poduri mai mari, care de 3 ani sunt în stare de ruină, așa că, comunicațiunea trebuie să se întâmple lângă poduri, peste apa aceea, ce acum, timp de iarnă, este un mare neceaz pentru populația care este iritată și prin aceea, că sumele preliminate pentru restaurare podurilor din partea comunelor, de zeci de ani sunt solvite poduri, totuși, încă nu s-au restaurat. Am fost rugat, ca să se permită edificarea podurilor în regie proprie, prin comunele interesate, dar până acum nu am primit această plenipotență.

Comunicațiunea este împiedecată în mare grad și prin lipsa podului nr. 2 între Mocod și Nimigea Ungurească, peste Someș, care pod, de multe ori este demontat. Materialul pentru reconstrucția podului acum se pregătește în fabrica din Ilva-Mică și este aproape speranța activată, ca reconstrucția în câteva săptămâni, să fie terminată.

Drumuri județene sunt în stare bună, numai sectorul între Năsăud și Salva este în o stare atât de rea, că comunicațiunea (sic!), chiar cu povară, în timpuri ploioase, este mai imposibilă. Pe acest sector al drumului, în tot anul nu s-a lucrat nimic.

Este necondiționat necesară reparatura cât mai urgentă a drumului de întrebare. Repararea drumului județean între Rebrisoara-Nepos, cu lucrul comunal, este în curgere.

Drumul de stat Beclean-Moisei, între Salva și Fiad, încă este în o stare rea. Furnizarea materialului din fabrica de scânduri a ruinat drumul foarte rău și, inundațiile continuative a drumului, prin văile laterale, umple corpul drumului cu pietriș și nămol, încât, în unele locuri, comunicațiunea, încă este împreunată în cel mai mare grad. Până la regularea și asigurarea văilor amintite, drumul nu se va putea ține în ordine.

²⁶ Aici, cu sensul de rezultate ale controalelor/bilanțuri financiare.

²⁷ Echivalentul drumurilor județene de azi.

IV. *Economia comunală.*

Dintre cele 23 comune, numai puține sunt în stare a-și plăti erogatele²⁸ din venitele proprii. Cele mai multe au fost avizate la arunciri²⁹ comunale, pentru asigurarea deficitului între venite și arogate. După ce însă, în înțelesul legii de impozite comunale, nu mai au drept a lua nici un fel de arunc sau alt impozit comunal, ci numai procentele prevăzute în legea după impozitele de stat, mai fiecare comună a ajuns acolo, ca să aibă un deficit mare, neacoperit în bugetul comunal, despre care nu știe, că, de unde, să o acopere.

De cumva se va lichida un ajutor de stat pentru aceste sume, sau, nu se va permite și mai departe, aplicarea aruncurilor îndătinat de până acum, aceste comune vor ajunge la o criză materială și nu vor putea susține administrația comunală.

Bugetele pentru anul 1924 sunt făcute și sunt înaintate locului competent. Rațiunile comunale pentru anii trecuți, în cele mai multe comune, încă nu s-au putut termina.

Secretarii sunt împiedicați cu lucrurile curente și în parte, nici nu dispun de praxa necesară, așa că sunt siliți a-și angaja puteri externe pentru terminarea rațiunilor. Totuși, sper, ca în scurt timp, îmi va succede³⁰ să înaintez și rațiunile restante.

V. *Edificările.*

Chestia edificărilor, regulată prin statutul județean, a fost de tot neglijată. Locuitorii au construit edificiile fără nici un permis și fără a respecta dispozițiunile statutului. În urma aceia, starea polițială de incendii, în multe comune este neglijată și tot așa, și dispozițiunile sanitare ale statutului de edificare.

Numai prin aplicarea sancțiunilor, de pedeapsă a statutului, se poate sili populația, mai cu seamă, aceea, ca să edifice hornele³¹ la edificiile de locuit, se desparte casa cu un zid corespunzător de la grajd, și se observă depărtările prescrise aici, între edificiile.

Acum, totuși, a ajuns populația la aceea, ca să cunoască dispozițiunile statutului de edificare și, să nu edifice, fără permisele recerute. În urma aceea, și controlul se poate executa mai bine. Activitatea de edificare a fost mare. S-au eliberat 252 permise de edificare.

Edificări publice s-au executat numai în comuna Năsăud. S-a executat regularea Văii Caselor, prin organele statului și regularea Văii Malului, prin comuna Năsăud. Tot prin comuna Năsăud s-au edificat trotuarele în intravilanul comunei. Reședința plasei a fost în stare ruinată. S-a reparat prin comunele plasei, care sunt proprietarii acestui edificiu. În urma reparărilor, edificiul se află în stare corespunzătoare.

VI. *Chestia pompierilor.*

De asemenea, a fost foarte neglijată. În multe comune nu sunt rechizite de apărare în contra focului, iar în alte comune, sunt în stare de ruină. Societăți de pompieri nu sunt organizate, afară de comuna Năsăud, unde însă organizarea nu a fost corespunzătoare. Societatea din Năsăud s-a reorganizat după normele moderne și este speranța, ca în viitor, să funcționeze mai bine și să-și poată îndeplini așteptările. Am dispus ca fiecare comună să asigure, prin bugetul comunal, sumele necesare pentru repararea rechizitelor, respectiv, cumpărarea rechizitelor necesare și, ne vom sili ca să putem aduce și această chestiune în decursul anului viitor, în stare corespunzătoare.

VII. *Industria.*

Activitatea industrială a luat un avânt ce se vede din numărul mare de cereri înaintate pentru brevete de meserie. Am eliberat 147 brevete. Un stabiliment industrial mai mare s-a ridicat în comuna Romuli – fabrica de cherestea. Și, pentru industria lemnului din Bicsad. Procedura de concesionare este în curgere. Actele sunt înaintate Consiliului Județean de Sănătate Publică.

Fabrica de cherestea „Frații Neubächer” din Romuli, de ½ ani nu este în activitate. Și fabrica „Foresta” din Fiad își încetează activitatea cu anul nou curent, că, contractele (sic!) avute au expirat și licitația nouă încă nu este executată.

Sistarea fabricilor însemnate a cauzat mare pagubă pentru populație, care a fost aplicată la firme, atât în pădure, cât și în fabrici, ca lucrători și cărauși.

28 Cheltuieli.

29 Impozite, taxe locale.

30 Aici, cu sensul de voi putea, voi reuși.

31 Hornurile, coșuri de fum, în mediul urban/rural.

VIII. *Contravenții.*

După ce în urma războiului, disciplina de popor încă este tot cam slăbită și numărul contravențiilor este tot atât de mare. Au intrat 2.837 acuze de contravenții, cea mai mare parte, contravenții silvice, care toate încă sunt rezolvate.

În urma sentințelor definitive am încasat în anul 1923 suma de 64.934 lei. Din sumele acestea am solvit până acum, următoarele:

- Pedepsa, pentru total: 18.840 lei;
- Pedepsă pentru sumele: 18.840 lei;
- Despăgubiri și spese pentru silvice și particulare: 22.589 lei.

Jurnalul de contravenții din 1920-1922 arată o sumă încasată de 51.893 lei, 17 bani sumă, nu este de față, fiindcă 17.576 lei 44 bani s-au solvit din acești bani ca plus+plătire pentru la jurnalul de alimentație. În urma căruia, nici nu am putut administra suma din anul 1922 celor îndreptățiți, pentru că nu am știut de la cine să sub-stragem suma de 7.586 lei 44 bani. Chestia s-a raportat sub-prefecturii și procedura corespunzătoare este în curgere.

Numărul contravențiilor în anul viitor se va restrânge cu circa 80%, fiindcă, ca contravenții (sic!) silvice, s-au decis în competența judecătorilor de ocol.

IX. *Starea economică.*

Recolta a avut un succes favoritor. În special, recolta grâului, în multe comune a fost foarte favoritoare.

Toamna lungă și frumoasă a făcut posibil ca populația să cruțească mult nutremânt³², având pășune bună pentru vite mai până la sfârșitul anului.

Tot în urma timpului favoritor, lucrarea pământului și semănăturile de toamnă s-au putut executa în mod corespunzător. Semănăturile sunt foarte frumoase.

X. *Starea sanitară.*

Starea sanitară în anul 1923 a fost corespunzătoare. Boli lipicioase nu s-au întâmplat, până în luna decembrie, când s-au ivit câteva cazuri de scarlatină, însă în grad foarte ușor.

XI. *Starea sanitar-veterinară.*

S-au ivit boli de antrax în comuna Rebrîșoara, în 2 cazuri, și în comuna Năsăud, 1 caz. S-au îmbolnăvit 3 vite cornute și, toate 3, au pierit.

S-au infectat 2 oameni cu boala de antrax și, amândoi, s-au vindecat. Boala de scrabia³³ solipedelor s-au ivit în Rebrîșoara și în Telciu; s-au îmbolnăvit 19 cai, s-au vindecat 17 și au pierit 2.

Boala de turbare s-a constatat oficial în comuna Năsăud, unde carantina se susține și astăzi. Au fost mușcați prin câini turbați 27 oameni, care toți au fost trimiși la Institutul „Pasteur” din Cluj; unul a murit, din comuna Romuli, ceilalți s-au vindecat. Unul, acum se află la Institutul „Pasteur” din Cluj.

Năsăud, la 31 decembrie 1923.

A.N.B-N., fond *Prefectura județului Năsăud-prefect*, d. 4/1924, ff. 1-4.

6.

De la Pretura plasei Beșineu

Domnule Prefect!

Obiect: Raport despre starea administrației.

În cauza de sus avem onoare a Vă raporta următoarele:

I. *Administrația.*

1. *Centru.*

A. *Cauze personale.*

La sediul plasei, de prezent sunt prevăzute toate funcțiile sistematizate. Anume: 1 prim-pretor, 2 pretori, 1 oficial (șef de birou), 1 veterinar, 1 comisar de drum, 2 diurniști și 1 servitor. Toate cauzele sunt împărțite între acești funcționari în modul ca serviciul să nu sufere și mersul normal al administrației să fie garantat și asigurat. Și anume, activitatea am împărțit-o în modul următor:

³² Aici, cu sensul de furaje, hrană pentru animale.

³³ Râie.

Prim-pretorele³⁴ rezolvă:

1. Conducerea administrațiunii în plasă; 2. Cauzele personale și rezervate; 3. Alimentația; 4. Rechizițiile; 5. Disciplinare; 6. Colecta.; 7. Cauzele culturale și confesionale.

Prim-pretorele rezolvă: 1. Conducerea administrație în plasă; 2. Cauzele personale rezervate; 3. Alimentația; 4. Rechizitele; 5. Disciplinare; 6. Colecta; 7. Cauzele culturale și confesionale.

Prim-pretorele onorar:

1. Cauzele industriale; 2. Matricula; 3. Edificarea. Cauzele administrative; 4. Cauzele financiare; 5. Cauzele comunale; 6. Impozitele comunale, județene etc; 7. Sanitare; 8. Permisuri de armă; 9. Vânătoarea.

Pretorele:

1. Dispoziții ostășești; 2. Militare; 3. Recensământuri; 4. Cauzele servitorilor; 5. Evidența ucenicilor; 6. Curențări; 7. Expulzări; 8. Îngrijirea bibliotecii oficioase; 9. Ajutoare de război; 10. Poliția de țarină și de apă; 11. Conveniențele; 12. Rechizițiile militare; 13. Vagabondajul.

Șeful biroului:

1. Registru de masă; 2. Expeditul; 3. Archiva; 4. Evidența termenelor; 5. Permisuri polițienești; 6. Pașaporturi; 7. Manuarea „Gazetei Oficiale”; 8. Conducerea și prevederea biroului.

Medicul veterinar:

1. Cauzele veterinare; 2. Controlul veterinar-sanitar.

Comisarul de drum: 1. Administrarea drumurilor vicinale din plasă. Astfel, își are fiește-care referent cercul lui de activitate, în care își rezolvă sub conducerea și controlul nostru, lucrul împărțit în modul arătat. Toți acești referenți își prevăd oficiul regulat, cauzele le rezolvă fără întârziere și cu cunoștințe temeinice în cauzele administrative.

B. *Cauzele administrative.*

Activitatea noastră pe acest teren în anul 1921 se extinde la următoarele, și anume:

a) S-au eliberat 193 cazuri de permisiuni de edificări, cu 183 cazuri permisuri de înlocuire. Aceste toate s-au făcut conform statutului județean despre edificări, ținându-ne strict de toate dispozițiunile, atât cu privire la modul de edificare, cât și cu privire la controlul și colaudarea³⁵ edificiilor acestora, înainte de înlocuire. Din numărul cazurilor de edificări sus-notat, se constată o refacere intensivă generală pe terenul recludirilor și construcțiilor deteriorate în decursul războiului. Lipsa de locuințe este mare și în comunele rurale. Prin aceasta se explică și aceea, că, pe lângă scumpețea și greutatea de azi, totuși, s-au edificat pe teritoriul plasei, în anul curent, 183 edificii noi, mai cu samă prin imigranți, reînțorși din America. Aceste edificii, cu puține excepțiuni, sunt edificate în mod modern și corespunzător statutului județean de clădire. Am controlat cu toată rigorea.

b) Pe terenul industriei, asemenea se resimte un avânt mare, tot atâtea semne de refacere generală.

c) În ceea ce privește chestia alimentației publice, totdeauna ne-am năzuit a executa cu cea mai mare promptitudine toate dispozițiunile luate de comisiunea de aprovizionare județeană, respectiv, de comisiunea de cumpărare județeană, întocmind tablourile despre starea actuală a aprovizionării plasei.

Din aceste tablouri se constată o lipsă de o cantitate mare de cereale, necesare alimentației publice a plasei, însă până în ziua de azi, locuitorii plasei noastre nu s-au împărtășit de cerealele aduse pe cale publică.

Avem onoare a Vă raporta că toate tarifele prețurilor, statorite de comisiunea județeană de alimentație s-au comunicat cu comunele, cu aceea, că acele locale să fie asemenea, statorite în raport cu împrejurările locale și să fie controlate de către organele primăriei. M-am convins la fața locului, că sunt mai mici prețurile tuturor produselor, de exemplu, în plasa Lechința, ca în Bistrița.

d) Tablourile în chestia rechizițiilor ale armatei au fost, toate, întocmite în regulă, stând spre acest scop comisiunile locale la îndemână, toate clasările anului curent și recensământul s-au efectuat, pe lângă asistența noastră oficioasă, în toamna anului curent, în mod regulat.

e) Tot asemenea, s-au efectuat din partea noastră și verificarea, precum și centralizarea tabelor de recensământ a tinerilor clasei anului 1923, 1924 și 1925. Această operație s-a îndeplinit în modul cel mai corespunzător.

f) În anul curent s-au făcut de noi următoarele colecte, cu rezultatul următor:

– Colecta în favoarea fondului pentru ridicarea unui monument a eroinei Ecaterina Teodoroiu, cu rezultat, de lei 200.

³⁴ Corect, pretorul.

³⁵ Inspectarea, controlul.

S-au abonat pentru cercuri și plasă:

„Gazeta Sanitară”; 2. „Procedura procesuală”; 3. „Călăuzul polițial”; 4. Buletinul Sanitar”, 5. „Dicționarul practic”, 6. Ardealul Juridic”, 7. „Sănătatea Publică”, 8. „Călăuza județului”, 500 lei; 9. „Administrația Română”, din Cluj; 10. „Buletinul Oficial”, 11. „Revista Administrativă”.

Astfel, prin insistență energică, ne-a reușit a introduce în decursul anului curent, sus numitele ziare, gazete, foi de specialitate și cărți, cu scopul, de a înlocui cele de limbă străină cu cele ale noastre, în interesul unificării, mai ales, că la preluarea din partea noastră a oficiului pretorial, n-am găsit nici o revistă specific românească, iar de altă parte, rezultatul muncii noastre de interes public și social-național, am avut onoare a Vi-l arăta mai sus, arătând rezultatul colectelor.

Aici, amintesc că, am comandat pentru toate cercurile, tablourile M.M.S.S. Regele.

g) Avem onoare a Vă raporta, că toate taxele de arendă forțată în favoarea statului, pe anul curent s-au administrat de noi fără rest, la perceptoratul regesc român.

h) În privința prescrierilor și încasărilor impozitelor comunale, județene, a drumurilor vicinale, a contribuțiilor la fondul de plată și la fondul de pensie a secretarilor cercuali și comunali, avem onoare a Vă raporta, că acesta a fost terenul cel mai dificil de a-l rezolva în mod definitiv.

Cauze e, că populația nu dispune de sumele necesare, iar de altă parte, nici prescrierile în privința aceasta, nu s-au executat la timp. Cu toate acestea, restanțele nu sunt prea mari și, pe lângă sprijinul perceptoratelor noi rurale, se vor putea executa fără mari întârzieri. Multe comune, ca Lechința, Vermeș, Sângeorzul-Săsesc³⁶, Budacul Săsesc³⁷, Șomfalău³⁸ și altele, și-au achitat toate restanțele provenite din impozitele noastre administrative și de fondul drumului vicinal. La fondul de plată și pensie a secretarilor au plătit mai toate. Un tablou detaliat în privința aceasta s-au putea întocmi de contabilitatea noastră județeană.

i) Pe terenul poliției rurale și a siguranței publice s-au avut întotdeauna în vedere statutele județene și ordonanțele în vigoare. Astfel, s-au eliberat de noi 139 permise de jocuri și petreceri, iar în alte privințe, permisurile de armă s-au recomandat pentru aprobare de noi, numai aceea, care au întrunit recerințele prevăzute în statutul județean și în legea nouă de vânat.

j) pentru paza poliției de câmp au depus 139 păzitori de țarină, jurământul prescris pentru pază, iar 15 vigili de pădure au depus jurământul pentru paza pădurilor erariale³⁹ și comunale.

k) Se află numerii completați, atât din foaia oficială județeană, cât și din „Monitorul Oficial”.

2. Administrația din afară.

A. Cauze personale.

Avem onoare a Vă raporta, că în urma schimbărilor făcute în anul curent între personalul administrativ din afară, de prezent, toate posturile cercurilor, respectiv, comunelor mari, sunt completate în mod definitiv de secretari diplomați în regulă, și cu praxă.

În interes de serviciu s-a transferat secretarul Johann Reidel din Sângeorzul Săsesc, la comuna Dipșa, urmându-i la comuna Sângeorzul Săsesc, d-l. Toma Henning, notar diplomat din județul Târnava-Mare.

La cercul Șieuiț, în co-înțelegere cu D-voastră, am propus pe actualul secretar din Ardan, d-l. Ștefan Egermann, iar la Ardan, pe actualul sub-secretar din Nușfalău, d-l. Isac Tannenhaus. D-l. M. Rednic, secretar în Șieuiț vi fi provocat a face pașii de lipsă pentru pensionarea lui.

Posturile de sub-secretari sunt completate numai prin sub-secretari substituți, afară de Beșineu, unde este vacant postul, iar la Șieuiț, unde, actualmente este încă vacant, am propus spre numire pe d-l. sublocotenent de jandarmi, d-l. Rus, de sub-secretar, la cercul Șieuiț.

Primarii în genere sunt tot cei vechi, adică aceea din timpul înainte de război, care își pricep serviciul. În multe comune, așa, în Neți⁴⁰, în Friș⁴¹ și în Ferihaza⁴², parte din populație, elementele cele mai tinere, s-au opus alegerii unui primar vechi, insistând pe lângă primarul din revoluție, fără de rezultat.

36 Azi Sângeorzul-Nou.

37 Azi, Budacul de Jos.

38 Azi, Sărata.

39 De stat.

40 Azi Nețeni.

41 Azi Lunca.

42 Azi Albeștii Bistriței.

Reprezentanțele comunale funcționează pretutindeni în mod normal, așa că nu mai este nevoie, în chestii comunale, de „sinoduri” și adunări generale, care în unele comune, ca în Șomotelnic⁴³, Sântioana și Buduș, au grasat⁴⁴ în mod ilegal. Acestea le-am dizolvat, curmând orice activitate a lor în chestii comunale în mod radical, prin instrucțiunile și ordinele necesare.

Astfel, după experiența și cunoștința de un an, de când am preluat conducerea acestei plăși, ne-am nizuit⁴⁵ într-acolo, de a organiza serviciile externe în mod corespunzător, aplicând puterile ce ne stau la dispoziție în modul cel mai congruent, pentru prevederea cât se poate mai bună și mai acomodată a serviciului extern.

Ne-am dat silința, ca prin pedepse, ce ne îngăduie legea, să insistăm energic pe lângă domnii secretari, în ceea ce privește rezolvarea promptă și regulată a cauzelor curente și a agendelor, care privesc viața și finanțele comunale, însă nu am lăsat la o parte, procedând astfel, nici tactica și circumspecția recerute, având totdeauna în vedere, situația grea de refacere de azi, iar pe de altă parte, marea îngreunare a serviciilor secretarilor de azi cu agende speciale și, cu multe probleme reclamate de marile reforme sociale, economice și financiare de azi.

Avându-le acestea toate în vedere, dar mai presus, totuși, interesul public și al serviciului, am procedat pe cale disciplinară, aplicând pedepse în contra secretarului din Nușfalău, într-un caz, secretarului din Șomfalău, într-un caz, secretarului din Budacul-Săsesc, într-un caz, secretarului din Sângeorzul-Săsesc, acum în Dipșa, tot într-un caz.

Tot asemenea, în contra primarului și sub-primarului din Bileag⁴⁶, în contra primăriei din Buduș, Monari, Beșineu⁴⁷ și Crainimăt. Acestea toate, pentru neîndeplinirea de ordin, pentru neglijență și lipsă de energie și autoritate în serviciu și, pentru neexecutare întocmai a ordinelor curente.

Pedepse de ordin s-au aplicat în 98 de cazuri, în sumă totală de 2.055 lei, din care sumă, s-a vărsat la perceptorat, în favoarea fondului de pensie a secretarilor, suma de 1.775 lei.

B. Cauze administrative.

În anul curent s-au făcut de noi următoarele controale de birouri, secretariale:

1. La cercul Ardan, în două rânduri, cu ocaziunea predării și preluării oficiului secretarial, în primul caz, instalând pe fostul secretar Traian Someșan și în al doilea caz, instalând pe d-l. Ștefan Egermann. Despre rezultat, cât și despre măsurile luate cu privire la rezolvarea cauzelor și agendelor restante în acest cerc, precum și despre executarea acestora, am avut onoare a Vă raporta în cazurile date.

2. Tot astfel, s-a purces în cercul Șieut, unde tot asemenea, au fost multe restanțe, care ocură⁴⁸ și azi, dar din 1 ianuarie 1922 vor prelua acest cerc, cum am raportat mai sus, d-nii. Ștefan Egermann și C. Rus, care oferă garanta pentru aducerea în ordine a tuturor cauzelor și restanțelor.

3. La comuna Șieul Mare încă am vizitat, fiind și aici restanțe, mai cu seamă pe terenul bugetului comunal și al prescrierii dărilor. Am numit casar comunal nou, care are cunoștințe bune și, cu prilejul vizitei a doua, m-am convins în persoană despre progresul făcut cu întocmirea tabelelor și a preliminarilor comunale. Tot astfel, se încasează acum, în această comună, toate dările și impozitele administrative, în mod normal.

4. Am vizitat cercul Ferihaz, cercul Nușfalău, Șomfalău, cercul Herina, cercul Beșineu cercul Monor și cercul Sângeorzul-Săsesc. Acesta din urmă, în două rânduri.

Despre toate acestea am raportat detaliat, insistând verbal, iar acum avem onoare a Vă raporta, că acele controale au avut un efect bun. În general, lipseau în tot locul inventarele comunale, astfel că, la întocmirea preliminarilor să lucreze fără de a se avea acestea de bază. Rațiunile⁴⁹ comunale, asemenea, nu se făceau. Față de aceste lipsuri, care formează baza administrației comunale, am luat în tot locul măsuri, ca să se întocmească. Am constatat, ca în cel mai multe locuri, lipseau diferite evidențe, precum evidența muncitorilor și servitorilor de casă și agricoli. Evidența de incidente și accidente. Evidența străinilor, emigranților și imigranților. Dar, mai cu seamă, lipseau evidențele asupra zilelor de serviciu în comunele aparținătoare și registrul despre încasările taxelor incuse pentru lucrări private. Lipseau conscrierea nominală a minorenilor⁵⁰ care stau sub tutelă,

43 Azi Simionești.

44 Funcționat, activat.

45 Străduit.

46 Azi Domnești.

47 Azi Vișoara.

48 Există, se manifestă.

49 Socolile, aici, cu sensul de buget de venituri și cheltuieli.

50 Minorilor.

insinuările⁵¹ bolilor de vite, conspectul despre pedepse și, în multe comune am luat măsura, ca să se asigure edificiile comunale, deoarece în timpul războiului, pe acest teren nu s-a făcut nici o îngrijire.

5. Controlând comunele, am aflat mai mare lipsă în privința pompelor comunale și a abatoarelor. Mai ales în privința reparării pompelor de foc, avem onoare a Vă propune, ca să luați cele convenite pentru punerea în stare de funcțiune a tuturor pompelor, prin escrierea unei licitațiuni minuende⁵², în baza căruia întreprinzătorul respectiv le va repara toate, din întreg județul, aconto, bugetul comunelor.

II. Cauzele matriculare.

Toate registrele stării civile sunt conduse regulat și conform legilor și ordonanțelor în vigoare. În cercul matricular Șomfalău, Herina și Ardan, în anul 1919 s-au condus foarte neregulat și în mod abuziv, deoarece ofițerii stării civile de pe atunci, care azi însă nu sunt în serviciu, au lăsat foarte multe cazuri neinduse și la înregistrări, precum și la cazurile de căsătorii, nu s-a ținut cont de instrucțiunile și prescrierile respective. Atât corectarea acestor greșeli, cât și incurgerea ulterioară a lor, este în curgere. Duplicatale de pe anul 1920 s-au înaintat la sub-prefectură.

III. Cauzele sanitare.

Acestea, în general, excepționând unele cazuri de scarlatină, a fost normală. În toate comunele sunt moașe, a căror salariu a fost sistematizat în anul trecut și întregit, până la 600 lei anual. Controlul de medici se face conform instrucțiunilor date de Ministerul de Asistență Publică.

IV. Situația economică.

În urma ploilor din toamna trecută, îndelungate și primicioase⁵³, s-au făcut mai multe însămânțări de toamnă, ca în anii precedenți. Aceste semănături, înaintea căderii zăpezii, s-au înfățișat foarte favorabil.

Stocul de vite în general, este tot pe acel nivel mare, ca și în anii trecuți. Cu toate că prețurile vitelor, în timpul din urmă, a scăzut în mod simțitor, stocul a rămas același, neexportându-se de aici mai nimic.

O foarte mare lipsă se remarcă în domeniul uneltelor și mașinilor agricole. Apoi, toate aceste unelte și trăsuri care se procură de la oraș en detail, sau de la industriașul respectiv, s-au scumpit în mod anormal, așa că, nu este proporția normală între prețul produselor agricole și între prețurile producțiilor industriale. În consecință, se remarcă de prezent, o lipsă foarte simțitoare de numerar la sate, aceea ce va rezulta iarăși, ca înainte de război, sau îndatoriri ipotecare pe la bănci, sau, emigrări în țări străine, cu valuta mai favorabilă. O parte bună a produs totuși această stare, că s-a reluat industria casnică, mai ales cea textilă, pe un nivel foarte ridicat, în urma prețurilor teribile a acestor mărfuri și manufacturi pe piață.

Recolta vinului în anul curent a fost extraordinar de favorabilă, ceea ce a adus cu sine scăderea prețurilor. Vinul din producția anului 1920 a costat ab-loco, producător, per litru, 12-15 lei, acela al anului curent, per litru, 6-8 lei.

Din contră, prețurile cerealelor ce se vând pe piață au o tendință crescândă.

Recolta poamelor a fost mai mică decât în anul trecut, aceasta s-a valorizat în mare parte la export.

Apicultura și prășila viermilor de mătase nu se cultivă.

Avem onoare a Vă raporta, că pe terenul medico-veterinar-sanitar, în anul curent am produs următoarele rezultate:

– Cu ocazia vizitării de toamnă a animalelor de reproducțiune, am aflat în cele 33 comune din plasă, 8 armăsari, 74 tauri albi, 8 tauri roșii și 7 tauri de bivoli; 44 vieri, 158 berbeci. Dintre aceste animale, s-au scos ca neapte pentru reproducție, 3 armăsari, 7 tauri albi, un taur Siementhal și 9 vieri. Comunele respective s-au invitat a-și procura până la 1 martie 1922, sub contorul nostru, în locul celor scoase afară, următoarele animale de reproducțiune necesare: 8 armăsari, 12 tauri albi, 3 tauri Siementhal și 2 tauri de bivoli, 8 vieri. Astfel, va corespunde numărul lor, numărului vitelor feminine aflătoare în plasă.

În această procedură am avut în vedere introducerea soiului celui mai potrivit din punct de vedere a reproducțiunii specifice în Ardeal și, abandonarea soiurilor, a căror creștere s-a dovedit de nerentabilă în Ardeal. Pe aceste teren, impunem cea mai mare insistență, dată fiind economia principală ardelenescă, creșterea de vite.

Starea sanitar-veterinară a fost foarte bună. Cazurile de boală au fost relativ puține: sau ivit în Beșineu, 3 cazuri de splină, în Șieuiș și Sântioana, a bătuit între cai râia, în vreo 8 cazuri. În Lechința, Jeica și Budacul-Săsesc

51 Conspectul.

52 Prin atribuire directă.

53 Bine-făcătoare, favorabile.

s-a ivit în câte 5 cazuri, pesta porcină, în Buduș, Monari și Bileag a bântuit turba la 2 câini și la un porc și, numai în comuna Vermeș, s-a ivit febra aftoasă, care boli, toate, au fost localizate, prin intervenirea corespunzătoare a medicului-veterinar de plasă.

În privința veterinară s-au luat următoarele măsuri:

În Șieul Mare și în Buduș, am dispus edificarea de noi abatoare, ceea ce s-a și executat.

În Lechința am dispus îngrădirea pieței de vite. S-a executat în mod corespunzător.

În Dipșa și Șieut s-au clădit, la inițiativa noastră, noi grajduri de tauri, asemenea măsuri am luat și în comuna Vermeș.

În toate ieșirile noastre în comune se vizitează de noi toate măcelăriile.

Biletele de vite se conduc în tot locul regulat, procurând tipărituri corespunzătoare în limba românească.

Inspectori de carne însă nu sunt în toată plasa numai 17, deoarece cei vechi au căzut pe câmpul de luptă sau sunt încă în prinoare.

În consecință, propun pentru ca acest serviciu de mare însemnătate sanitară să nu sufere, să se intervină oficios pe lângă Inspectoratul Zootehnic, ca să se instituie cursuri pentru inspectorii de carne, care vor fi instruiți, examinați și apoi, calificați.

Acestora le-am procurat și le-am introdus evidența despre tăieri (vágatási lajstrom), precum și câte un conspect final, despre tăierile întâmplare în decursul anului.

V. Starea culturală, socială.

Pe terenul didactic, cu toate măsurile luate, situația actuală lasă foarte mult de dorit, așa în multe comune: Șieut, Ardan, Șoimuș, Friș, Sebeșul de Sus, Ruștior, Neți, Șomotelnic, nu se prevede învățământul regulat și în mod sistematic, din lipsa învățătorilor. În comunele susnumite învățământul îl provăd preoții, în mod foarte neregulat și, fără nici un rezultat.

Dar și în comunele unde sunt învățători, învățământul stagnează, începând cu zilele de primăvară și până toamna târziu. Copiii folosesc în acest anotimp ca forțe economice în gospodăria casnică.

Cu toate taxele de absență impuse și executate de către primării, totuși, se menține acest obicei rău al oamenilor noștri de la sate.

Ordinul Ministerului de Culte Ungar nr. 100.000/1912, precum și Ordinul nr. 1.323/1912 a. C. Adm. se execută de către noi regulat, trimițând la revizorat de la primării rapoartele semestriale despre mersul învățământului la scolile din plasă.

Viață și organizări sociale nu sunt. Afară de șezătorile de iarnă ale tineretului, dacă le putem numi pe acestea întruniri cu caracter social, alte acțiuni sociale nu există. Vina o au în cea mai mare parte preoții, care dovedesc o pasivitate mare față de orice organizare de natura din chestiune. Așa, de exemplu, când cu ocazia colectei pentru cadourile oferite Altetelor Sale Regale cu prilejul Înaltei căsătoriei lor, și cu ocaziunea propagandei pentru târgul de mostre din Cluj și București, am fost avizați de concursul lor, n-au desfășurat în această privință nici un interes și activitate, așa că, obiectele menite pentru de a fi expuse la aceste târguri, au fost exclusiv oferite de populația săsească, încât produsele noastre naționale și locale nu au fost reprezentate la târgurile noastre.

Singura platformă pe care ne întâlnim și care ne creează un raport oarecare și o colaborare, consistă în cererile oficiilor parohiale pentru încasarea pe cale administrativă a retribuțiilor și competențelor preoțești.

Am încercat a înființa un „Cerc Cultural” de pe Valea Șieului, ținut curat românesc și cu inteligență, cu sediul în Șieul-Mare, o organizare națională, dar încercările mele s-au frânt și aici, în rezistența preoțimii.

Totuși, a avut succes înființarea „Societății vânătorilor de pe Valea Șieului”, o organizare de 80 de membri.

Tot aici s-a înființat la finea anului „Banca Populară”, care a aderat la Federală⁵⁴.

Astfel, în lipsa de organizări pe terenul social-cultural, poporul nostru își trăiește și acum viața izolat, trăiește în mod atavic⁵⁵ viața, numai pentru sine și în cercul restrâns al familiei sale sau, în cârciumă. Tot astfel, și tinerimea.

Aceste două chestiuni, organizarea țăranimii cât și aceea a tineretului nostru, lăsat sorții și curentelor, se pot foarte bine soluționa cu concursul și la inițiativa noastră, fără a fi avizați la sprijinul preoțimii, pasive.

În consecință, în cauza aceasta avem următoarea propunere:

În ceea ce privește organizarea țăranimii de la sate, mai potrivite ar fi, din toate punctele de vedere, ca aceasta să fie organizată în o societate economică, după modelul săsesc „Landwirtschaftlicher Verein⁵⁶”. Întrăurința cea

54 Vezi Adrian Onofreiu, *Istoricul cooperăției de credit din județul Bistrița-Năsăud*, Bistrița, Ed. George Coșbuc, 2004, pp. 104-188.

55 Din vechime, conform unor cutume moștenite din trecut.

56 Asociații rurale.

bună, exercitată de acest „Verein” vorbește de sine, văzând efectele ce le-a produs în decursul anilor, într-o dezvoltare economică săsești, care azi stă cu un pas uriaș mai înainte, ca și economiile aproape primitive ale românilor. Mai stă la dispoziția acestui „Verein” și o bancă model „Reifeissen”, prin care își procură toate uneltele și mașinile necesare pentru gospodărie. Apoi, își procură en-gros, vițe de vii, oltoani⁵⁷, apoi, o secție pentru prașila sistematică și ocrotirea animalelor de casă. O astfel de organizație ne lipsește nouă și, conducătorii trebuie acum să o alcătuiască, înființând centrala și sub-sucursalele acesteia, în toate comunele mai mari. Acesta ar soluționa chestia noastră economică mai potrivit, având, totodată, și organizația intelectuală a poporului nostru, educându-l și instruându-l metodic pe terenul, de la care își are existența și, de la care depinde și, deșteptându-l asupra acelor chestiuni și lucruri, cu care pururea și zilnic, este în contact.

S-a propus de către d-l. coleg din Năsăud în privința aceasta, ca să se delege un funcționar, de ex., un pretor, care ar avea datoria a supraveghea aceste cauze în plasă. Această metodă nu e potrivită, aceasta nu se poate face în mod individual și cu ordonanță, ori-și unde în lume, atari chestiuni se leagă de organizația socială, dar mai vărtos, pe terenul economic.

O altă chestie importantă este cea a organizării tineretului. Și aceasta să se soluționeze după modelul săsesc tradițional, să nu ne fie rușine, a adapta tradițiile cele bune și cele care s-au dovedit ca, cele mai eficace în viața etnografică și socială a unui neam (s.n).

Organizația din chestie – expunerea originii tradiției curat etimologice-săsești a acestei organizări aici, nu e potrivită. Această organizație, zic, îmbrățișează⁵⁸ pe fiecare tânăr și tânără, între cadrele și în momentul, când aceasta părăsește școala și îl ține, până acesta se însoară.

Atunci intră în altă organizație, în așa numita „Nachbarschaft⁵⁹”, organizația tineretului se numește „Bruderschaft⁶⁰” respectiv „Schwesterschaft⁶¹”, cu statute și stă, pururea, sub controlul bisericii. Aceasta este baza organizației. Educarea creștin-morală. Prin știrea autorității bisericii, nu se face nici o acțiune, nici o manifestațiune. Acum, când un băiat de la nostru părăsește școala cu 12 ani, acela, în un interval de 10-12 ani, crește pe câmp și în pădure, fără supravegherea nimănui. Creșterea în casă este cea mai liberală și aici, nici nu vin în considerare micile influențe ce le mai au părinții față de copii, care din ce în ce, devin fecioare și băieți de însurat. Trăiesc fără nici un control, sub nici un respect social sau moral, care ar fi potrivit de a le cimenta viața. Și acestea li se otrăvește mai ales acum, expuși fiind tuturor curentelor imorale și subversive a spiritului contemporan. Firește, că astfel crescuți, în timpul pentru viața lor viitoare cel mai critic, ei devin apoi elemente stricăcioase ale neamului. Aici trebuie să, lucrăm cu toții mai mult, acesta este terenul sfânt, deoarece acestea sunt temelia viitoare a patriei noastre. Sper, cu ajutorul ce ni li-Ți da, că vom efeptui în acest an nou, aceste două lucruri.

VI. Comunicația.

Rețeaua drumurilor vicinale din plasă, care stă sub susținerea și administrarea noastră, ca prezident de drum vicinal, este de o lungime de 66 km. 73 m., cea a drumurilor comunale este de 158 km. În anul acesta s-a furnizat, după prescriere, în total, 2.183 de prisme m³ pe aceste șosele. Materialul a fost corespunzător. Pietrișul s-a împrăștia în toamnă. Podurile se susțin, deocamdată, în sarcina comunelor, fiindcă fondul drumului vicinal, așa cum este azi, de abia acoperă retribuțiunile personalului drumului vicinal.

În plasa mea și-au achitat mai toate comunele competențele la acest fond, însă fiind acestea tot cele vechi, nu mai corespund împrejurărilor de azi. Pentru îngrijirea și controlul acestei rețele de drum sunt angajați 9 cantonieri, care stau sub conducerea domnului comisar de drum. În anul curent s-au reparat de către comune podurile care au rămas deteriorate încă din război, în modul următor: podul nr. 4, peste râul Budac, din partea comunei Șomotelnic; podul nr. 1, peste râul Șieu, din partea comunei Șieu; podul nr. 3, peste râul Șieu, din partea comunei Bileag⁶²; podurile nr. 31, 32, 37, 40, 42, 46, din partea comunei Friș⁶³; nr. 42, 44, din partea comunei Șieu; nr. 10, 11, 14, din partea comunei Ardan; nr. 7, 9, din partea comunei Șieu; nr. 2, 3, 4, 5, 6, 7, între Șieu-Ardan; podul nr.

57 Altoi.

58 Îmbrățișează, cu sensul de reunește.

59 Frăție de comuniune, a unei comuniuni locale de interese, de ordin geografic/social sau profesional.

60 Legătură de solidaritate realizată pe baza unor idealuri; din latinesul Bruder=*frater*=*frate*; aici, comuniune de idealuri între persoane de sex masculin.

61 Idem, între persoane de sex feminin. Prin extrapolare, poate fi interpretată în sensul de „ajutorare”, conform principiilor de activitate a surorilor de ocrotire socială/de Cruce Roșie.

62 Azi Domnești.

63 Azi Lunca.

22, între Jeica-Ferihaz, respectiv, din partea comunei Ferihaz. În total, s-au edificat 3 poduri, s-au reparat 23 de poduri.

Tot în anul curent s-a deschis de către noi un drum nou, de la Bratfalăul de Câmpie⁶⁴ la Sângeorzul Săsesc⁶⁵. Acesta este de cea mai mare importanță economică și comunicațiune, deoarece leagă întreaga câmpie, începând de la Târgu-Mureș cu șoseaua noastră județeană Tonciu-Sângeorzul Săsesc, care duce, peste Sărmaș, la Cluj. Drumul din chestie s-a nivelat și clădit în toamnă, sub conducerea noastră, de către comunele interesate, iar la primăvară, după împietrire, se va da comunicațiunii. Deocamdată l-am clădit în sarcina comunelor, ca drum comunal (közlekedési köülö ut), rămânând ca după terminare, să se preia de către comisia de drum în rețeaua drumurilor vicinale. Am mai proiectat un astfel de drum, tot așa de necesar, între Friș și Șieul Mare. La primăvară se va executa, hotărâte fiind comunele la aceasta.

VII. *Arenda forțată.*

În anul 1921 s-a dat locuitorilor în arendă forțată un teritoriu de 5.477 jug 371 stj², și anume: 1. Loc arător: 2.404 jug. 800 stj²; 2. Rât și fânaț: 551 jug 845 stj²; 3. Pășune: 2.517 jug. 226 stj².

Mai mult s-a simțit o lipsă foarte mare de pășune, din cauza sporului mare în stocul vitelor. Așa, conform conșcrierilor, în anul curent a crescut acest stoc cu 60-70%, față de anul 1914, de dinainte de război. Cu toată seceta și lipsa de pășunat din vara trecută, acest stoc de vite, abia a scăzut cu 5%. S-a exportat de aici foarte puțin. În furaj s-a simțit un supraprodus, și acum este piața prevăzută ca și în alt timp, cu un cuvânt, destul de mare de tot soiul de furaj.

VIII. *Ocrotirile sociale.*

Conspete asupra recensământului despre văduve, invalizi și orfani din război s-au înaintat toate, la locul competent și, afară de unele excepțiuni (acolo unde s-au retrimis aceste conspete pentru completare) toți își primesc regulat pensiile și ajutoarele. La sărbători s-au împărțit printre noi, de către oficiul I.O.V. între cei mai lipsiți, suma de 650 lei.

În anul curent, s-au întâmplat 3 cazuri de incident de foc, nimicind în total, 5 edificii economice, în valoare de 51.500 lei, care pierdere, numai în parte s-a acoperit prin instituțiunile de asigurare.

IX. *Poliția rurală.*

Cu ordonanța nr. 5.097.921. subprefect. s-a ordonanțat concursul individual a locuitorilor pe rândul caselor, la paza de noapte. Tablourile prevăzute în această ordonanță s-au întocmit și s-au aprobat. Controlul îl are respectivul șef de post de jandarmi.

Carantina câinilor, ordonanțată și a doua oară pe 100 de zile nu se observă. Sunt foarte multe cazuri de contravenție în privința aceasta, insinuate la noi de către primării: hingherii au făcut ce au făcut, dar oamenii sunt foarte renitenți. Toți sunt sub procedură.

Ceea ce am raportat la rândul său, raportează și acum, că la posturi se află și acum câte un jandarm. Acesta nu poate să prevadă serviciul, ne-cum, să mai execute și ordinele noastre. Rog, a se face urgent pașii de lipsă pentru completarea contingentului de jandarmi din județ.

Controlul străinilor se exercită conform ordinelor și instrucțiunilor, eliberându-le în mod prescris certificatele de liberă petrecere, comunicându-le foaia personală cu Brigada de Siguranță.

X. *Comerțul.*

Acesta se desfășoară în târguri de țară și săptămânale, în Șieul Mare, Monor și Lechința, aici se desfac mai cu seamă produse economice și manufacturi. Târgul de vite din Lechința este renumit și are o cercetare mai mare, ca cel din Bistrița.

Acesta oferă comunelor respective nu numai un venit privat, ci și un venit public, din parte, în comuna Lechința s-a licitat vama cu suma de 60.000 lei, pe 10 ani.

Comercianți angroșiști nu avem.

XI. *Contravenienții.*

În anul curent au fost 1.128 cazuri, în cea mai mare parte, contravenții silvice, apoi, polițiale și în fine, de câmp. S-au rezolvat definitiv 942 de cazuri, dintre care, s-au executat 257, restante sunt 186.

64 Azi Brăteni.

65 Azi Sângeorzul-Nou.

În fine, avem onoarea a Vă raporta, că în cele de sus, ne-am dat silința, a Vă desfășura o icoană vie asupra stării administrației din plasa noastră, silindu-ne, a suleva⁶⁶ cu date concrete, pe baza registrelor și evidențelor noastre prescrise, munca, ce o am depus în decursul unui an, în interesul bunului mers al acestei administrații.

Nu am făcut propuneri, cum și ce ar trebui să se facă, ci, am căutat, ca în cercul nostru de activitate, să satisfacem tuturor chestiunilor sus pomenite, să facem atâta, cât ne este datorința și ne permite legea, dar, nepermițându-ne nici când, o atare tactică și procedeu, care ar aduce cu sine pierderea încrederii și autorității noastre oficioase, în nici un caz și, în nici o acțiune și procedură oficioasă sau privată.

Ibidem, d. 41/1922, ff. 10-21.

7.

Ministerul Lucrărilor Publice
Serviciul de Poduri și Șosele Bistrița
Nr. 430 E din 22 IV 1924

Prefectura județului,
Loco,

Mijloacele de comunicațiune din județul nostru, atât șoselele cât și podurile sunt într-o stare penibilă, așa cât serviciul nostru, cu mijloacele modeste bugetare nu este în stare de a aduce o ameliorare vizibilă în această chestiune.

Deci, tocmai pentru a putea ajunge o oareșicare îmbunătățire, suntem siliți a recurge la tot ce-i posibil pentru a primi ajutoare în refacerea mijloacelor de comunicațiune. În acest an avem pe șoselele județene circa 200 poduri de reparat, a căror reparare nu mai suferă amânare fără amenințarea serioasă a întreruperii circulației. Cum însă circulația continuă, adică starea bună a podurilor este cu desăvârșire interesul populației comunelor, am considerat de bine a recurge prin D-vs. la ajutorul comunelor în refacerea podurilor, adică, fiecare comună interesată, pe lângă podurile ruinate pe șoselele județene, să ne pună la dispoziție materialul de lemn rotund necioplit, transportat la șantierul podului în reparare.

Având în vedere că aproape fiecare comună are păduri, jertfa comunelor prestată prin cedarea acelei mici cantități de lemn brut, credem, că este o jertfă cu totul neînsemnată față de interesul mare ce li se impune prin circulația neîntreruptă.

Vă rugăm deci cu onoare, ca în interesul bunului mers al comunicației, ba, mai mult, chiar din interesul propriu a comunelor județului nostru să binevoiți a le ordona comunelor din acest județ, că, întrucât comunele din apropierea podurilor, adică comunele interesate, cu păduri comunale proprii, să ne pună la dispoziție materialul de brad și stejar rotund, transportat la șantierul podului respectiv.

Fiind noi cu totul lipsiți chiar de acele sume bugetare, cu care vom putea fasona și așeza acest material în poduri, vom interveni prin Direcțiunea noastră la minister pentru aprobarea unui ajutor, oareșicare, ca să ameliorăm în acest an starea comunicațiilor, amenințată cu ruina⁶⁷.

Ibidem, d. 176/1924, f. 1.

8.

Referat

Noi, Ștefan Cucerva, inspector general administrativ, însoțit, în absența d-lui. subprefect, de d-l. prim-notar al județului Bistrița-Năsăud, Dr. Albert Kräutner, am procedat la inspectarea administrației acestui județ și am constatat următoarele:

⁶⁶ Argumenta, prezenta.

⁶⁷ În hotărârea prefecturii, după ce se preciza obligativitatea comunelor de a asigura „materialul de lemn rotund, esență brad și stejar necesar la repararea celor 200 de poduri rele de pe șosele județene” se prezenta și motivarea acestui demers, astfel: „având în vedere starea generală rea a circa 200 de poduri pe șoselele județene, repararea urgentă a acestora este interesul propriu a populației comunelor. Bugetul drumurilor nu are acoperire pentru repararea celor 200 poduri, așa cât și pentru lucrările de reparare va trebui făcută intervenție pentru exoperarea unui ajutor de stat. Deci, prin prestarea materialului de lemn comunele contribuie la bună starea comunicației, care este interesul nemijlocit a dezvoltării economice a comunelor din județ, fără această contribuție, circulația s-ar putea întrerupe foarte ușor și, comunele însuși ar fi care ar suferi în urma acesteia”; *Ibidem*, d. 288/1924, f. 2.

I. Starea generală:

1. În fruntea județului Bistrița-Năsăud se află, ca reprezentant al puterii centrale, prefectul d-l. Solomon Haliță, de la data de 28 ianuarie 1922.

Capul administrațiunii județene este d-l. subprefect Dr. Alexandru Pălăgieș, numit în această funcție la 1 martie 1922, care de prezent se află în concediu.

Șefii de serviciu la județ sunt domnii: Dr. Albert Kräutner, prim-notar, Dr. Leon Mihăiese, prim-notar II; d-l. Grigore Onoae, notar I și Grigore Cotul, notar II.

Șeful contabilității județene este Vasile Bocșa, prim-medic județean, dr. Iulian Chitul, medic veterinar primar, Alexandru Szekely și șeful Serviciului de Poduri și Șosele, d-l. inginer Victor Schönflug.

Județul are în total 30 de funcționari bărbați, 3 funcționari femei 1 diurnist bărbat, 7 diurniști femei și 10 servitori bărbați.

2. Județul este împărțit în 4 plăși conduse fiecare de către un prim-pretor, are un oraș condus de un primar titular și 97 comune rurale.

3. Atât prefectura cât și subprefectura județului sunt plasate în Palatul Administrativ județean, o clădire încăpătoare, igienică și bine întreținută.

Ambele instituțiuni au mobilier suficient și bine întreținut.

Afară de autoritățile sus amintite, sunt încă plasate în acest edificiu Perceptoratul regesc, Serviciul de Poduri și Șosele și interimar, și Revizoratul Școlar al județului, precum și Sedria Orfanală a județului.

Județul mai are o clădire în orașul Bistrița ocupată de Pretura plășii Beșineu și câte o clădire în comunele Năsăud și Rodna-Veche, și care sunt proprietatea comunelor din respectivele plăși.

4. Legile în vigoare și ordonanțele guvernului central se execută întocmai. Colecțiile de legi și regulamentele și „Monitorul Oficial” sunt complete.

Bugetul județului pe exercițiul 1924 înseamnă: La ordinar, venituri, 3.708.689. Cheltuielile ordinare, 3.708.689. Lucrările de birou sunt în regulă. În anul curent au intrat până în ziua de azi la prefectură, 1.006 acte, la subprefectură, 5.926, la Comitetul Administrativ județean, 206, la Biroul Populației, 570, la Comisia Mixtă de Rechiziții, 153, la contravențiuni, 296, la Comisia Zootehnică, 83 și la Comisia Disciplinară, 12 acte.

Funcționarii de toate gradele își îndeplinesc satisfăcător îndatoririle și *lucrează exclusiv în limba statului* (s.n.).

II. Populațiunea județului:

5. Populațiunea județului Bistrița-Năsăud este compusă din 85.053, români, 20.506 sași, 4.945 unguri, 6.856 evrei și 3.119, alții, toți, supuși ordinelor, ocupându-se cu agricultura, viticultura, creșterea vitelor, industrie și comerț.

III. Starea economică:

6. În județul Bistrița-Năsăud se găsesc următoarele fabrici: fabrici de cherestea, 10, și anume, câte 1 în comuna Telciu, Ilva Mică, Ilva Mare, Maieru, Borgo Suseni, Borgo Prund și câte două în comuna Romuli și Rodna Nouă (Valea Mare).

Fabrică de hârtie, 1, în Borgo Prund; piele, 3, în orașul Bistrița; sobe și vase de pământ, 1, în orașul Bistrița; mobile, 2, în Bistrița; bere, 2, câte una în Bistrița și Năsăud; spirt, 3, și anume, câte una în Bistrița, Năsăud și Bi-leag; fabrică de cărămizi, 1, în Bistrița; fabrică de perii, 1, în Bistrița; fabrică de pâine, 1, în Bistrița.

Approape în fiecare comună din județ se găsesc mori sistematice, folosind ca combustibil (sic!) puterea hidraulică și în parte, benzină, motorină sau lemne.

Uzine electrice au orașul Bistrița, comunele Iad, Beșineu, Dumitrița și Budacul Săsesc.

În județ se cultivă: grâu, porumb, ovăz, secară, orz, trifoi, lucernă și, în mai multe comune, așezate mai la șes, vița de vie.

Recolta de grâu în anul acesta a fost slabă, în urma secetei din primăvară și a zăpezii mari din iarnă. Porumbul promite o recoltă frumoasă. Bogăția principală a locuitorilor județului Bistrița-Năsăud o fac vitele.

Populațiunea, harnică și disciplinată din acest județ crește vite, adică bovine – de rasele albă, Pfinzgau și Simenthal – cai și porci de diferite rase, precum oi și capre.

O bună parte a populațiunii din Plasa Beșineu și Iad se ocupă cu viticultura, producând vinuri bune de felurite soiuri cunoscute.

Vinul așa numit „Steininger”, care se cultivă în comuna Beșineu, are un renume mondial, fiind premiat la mai multe expoziții din țară și străinătate.

IV. Starea culturală:

7. În orașul Bistrița se află un liceu de stat pentru băieți, o școală medie de stat pentru fete și o școală primară de stat pentru băieți și fete.

Școli confesionale: Liceul de băieți ev-luth., școala medie ev-luth. pentru fete, școala ev-luth. pentru băieți, școala primară ev-luth. pentru fete, școala primară romano-catolică pentru băieți și fete, școala primară reformată pentru băieți și fete și școala evreiască primară mixtă.

În fiecare comună, afară de Tradam și Lușca, se găsesc școli primare de stat sau confesionale minoritare, după cum este compusă populațiunea comunei respective.

În comuna Năsăud se află Liceul grăniceresc „George Coșbuc”, școala secundară de fete și școala inferioară, precum și școala normală de băieți. Se mai află și în comuna Borgo Prund o școală de meserii inferioară.

Școli de ucenici se află în orașul Bistrița, două, și câte una, în comunele Borgo Prund, Năsăud, Rodna Veche și Lechința.

Comitetul școlar județean și comitetele școlare locale sunt înființate pe teritoriul întregului județ și funcționează în mod regulat.

Localurile de școli, în general, sunt bine întreținute și prevăzute.

V. Drumuri:

8. Starea șoselelor naționale, județene și drumurilor vicinale este mediocră și anume, la șoselele naționale și județene, din lipsa mijloacelor necesare, iar drumurile vicinale, care în timpul războiului nu s-au putut întreține, din lipsa brațelor pentru muncă publică, până în prezent nu s-au putut restabili complet.

Podurile de pe șosele naționale, fiind aproape toate de caracter definitiv, sunt în stare bună.

Podurile de pe drumurile județene și vicinale sunt în stare mediocră și până în prezent nu s-au putut restabili în întregime, observând că teritoriul județului, în timpul războiului, s-a ținut de zona de operații, din care motiv podurile au fost expuse mai mereu, stricăciunilor.

Restabilirea este în curgere, circulația nu este întreruptă pe nici un drum.

VI. Starea sanitară:

9. În comunele din județ nu există nici o epidemie. Medicii de circumscripție vizitează în mod regulat comunele și iau măsuri de combatere, la cea mai mică ocazie a ivirii vre-unei epidemii.

VII. Poșta, telegraf, telefon:

10. Comunicațiunea telefonică și telegrafică în cuprinsul județului se face punctuos. Comunele reședință de notariat comunal sau cercual au instalațiuni telefonice. În unele notariate instalațiunile telefonice deteriorate în timpul războiului încă nu s-au restabilit până în prezent. Restabilirea este însă în curgere.

VIII. Reforma Agrară:

11. Reforma Agrară s-a executat în general, în mod satisfăcător. Nemulțumiri s-au ivit din cauză că, unii îndreptățiți n-au fost trecuți în listele de împroprietărire, însă s-au luat măsuri din partea organelor în drept, ca să se facă liste suplimentare.

Exproprierea este terminată și lucrările de împroprietărire sunt în curs de executare.

În unele cazuri sentința Comisiunii Județene pentru expropriere stă sub recurs la Comitetul Agrar, însă aceasta nu împiedică executarea hotărârilor.

IX. Starea încasării impozitelor:

12. Încasările impozitelor de stat și comunale se fac prin secretarii comunali și cercuali, iar în orașul Bistrița și comunele Borgo Prund, Șieul Mare, Lechința, Năsăud, Rodna Veche, prin percepția de circumscripție.

Sumele încasate se varsă lunar la casieria Administrației Financiare din Bistrița, starea încasărilor este îndesulătoare.

X. Relațiunile între populațiune și funcționari:

13. Relațiunile între populație și funcționarii de stat și de județ sunt bune și jandarmeria își îndeplinește în mod satisfăcător serviciul.

Inspector General Administrativ, s.s., indescifrabil.

Ibidem, d. 288/1924, ff. 1-4.

In Grossrumänien.
Urkunden-Beiträge betreffend die Situation des Kreises Bistrița Năsăud.
(Zusammenfassung)

Als eine Fortsetzung der Hauptbeschäftigung des Verfassers ist eine Urkundensammlung vorgestellt die die Situation des Kreises Bistrita-Năsăud in Grossrumänien bis an die Verwaltungsreform im Jahre 1925 darstellen.

Originelle Dokumente liefern Informationen über Verwaltung, Kommunikationswege, Landwirtschaft und Bildung. Diese zeigen wie *auch* der Kreis Bistrita-Năsăud sich in die allgemeine Entwicklung Rumäniens in die Zwischenkriegszeit eingefügt hat.